

Europees Waarnemingscentrum
voor drugs en drugsverslaving

NL

Rapport over de drugsmarkten in de EU

Strategisch overzicht

2016

Europees Waarnemingscentrum
voor drugs en drugsverslaving

Rapport over de drugsmarkten in de EU

Strategisch overzicht

2016

Juridische mededeling

Deze uitgave van het Europees Waarnemingscentrum voor drugs en drugsverslaving (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA) en Europol is auteursrechtelijk beschermd. Het EMCDDA en Europol wijzen elke verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van de hand voor mogelijke gevolgen die voortvloeien uit het gebruik van gegevens uit dit document. De inhoud van deze uitgave geeft niet noodzakelijkerwijs de officiële standpunten weer van de partners van het EMCDDA en Europol, van de lidstaten van de EU of van de agentschappen of instellingen van de EU.

Europe Direct is een dienst die u helpt antwoorden te vinden op al uw vragen over de Europese Unie.

Gratis nummer (*): 00 800 6 7 8 9 10 11

(*) De informatie wordt gratis verstrekt en bellen is doorgaans gratis, maar sommige operatoren, telefooncellen of hotels kunnen kosten in rekening brengen.

Meer informatie over de Europese Unie is te vinden op internet (<http://europa.eu>).

Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie, 2016
ISBN: 978-92-9497-036-7
doi:10.2810/801432

© Europees Waarnemingscentrum voor drugs en drugsverslaving, 2016
Praça Europa 1, Cais do Sodré, 1249-289 Lissabon, Portugal
Tel. + 351 211210200
info@emcdda.europa.eu | www.emcdda.europa.eu
twitter.com/emcdda | facebook.com/emcdda

© Europol, 2016
Den Haag, Nederland

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave dat auteursrechtelijke bescherming geniet, mag zonder toestemming van het EMCDDA en Europol worden vermenigvuldigd of in enige andere vorm of op enig andere wijze worden gebruikt, hetzij grafisch, elektronisch of mechanisch, het maken van fotokopieën, opnamen en systemen voor de opslag en ontsluiting van gegevens inbegrepen.

Deze uitgave dient als volgt te worden geciteerd:
Europees Waarnemingscentrum voor drugs en drugsverslaving (2016), *Rapport over de drugsmarkten in de EU: Strategisch overzicht*, gezamenlijke publicaties van het EMCDDA en Europol, Bureau voor publicaties van de Europese Unie, Luxemburg.

Inhoudsopgave

- 5 | Voorwoord van de beide directeuren
- 7 | Samenvatting
- 11 | Inleiding
- 13 | Inzicht in de wijdverspreide vertakkingen van de drugsmarkt
- 16 | Cannabis
- 19 | Heroïne en andere opioïden
- 22 | Cocaine
- 25 | Amfetamine, MDMA en methamfetamine
- 28 | Nieuwe psychoactieve middelen
- 30 | Beleid en maatregelen om het drugsaanbod te reduceren
- 32 | Afkortingen

Voorwoord van de beide directeuren

Dit Strategisch overzicht van het rapport over de diepgaande analyse van de drugsmarkten in de EU uit 2016 geeft een toegankelijk overzicht van de belangrijkste bevindingen in het hoofdrapport, dat is opgesteld ter ondersteuning van beleidsontwikkeling en -acties op EU- en nationaal niveau. In het rapport worden de deskundigheid en kennis van Europol op het gebied van criminele netwerken gecombineerd met het totaalbeeld van de drugssituatie van het EMCDDA om zo te komen tot een gedetailleerde, actiegerichte analyse.

Het rapport geeft een beeld van de wijdverspreide effecten van de drugsmarkten, van de wijze waarop de handel in drugs met andere criminele activiteiten is verbonden, hoe de drugsmarkten overheidsinstellingen onder druk zetten en legale ondernemingen en de economie in het algemeen ernstige schade berokkenen, om maar niet te spreken van de gevolgen voor de sociale omgeving, gezinnen en individuele personen. Het rapport laat zien wat de gevolgen zijn van de handel in drugs en de activiteiten van criminele organisaties die deze handel controleren. Diverse groepen uit de samenleving worden in beeld gebracht, gaande van kwetsbare migranten die worden uitgebuit als arbeidskracht voor de productie van cannabis tot overheidsfunctionarissen die worden blootgesteld aan corruptie. We presenteren ook de waargenomen dynamiek en trends op de belangrijkste drugsmarkten in de Europese Unie, van productie tot eindgebruiker en alle schakels daartussen. Externe factoren, zoals de aanhoudende instabiliteit in naburige regio's, die ingrijpende gevolgen kunnen hebben voor de drugssituatie in Europa worden daarbij niet uit het oog verloren. Vervolgens wordt in het rapport kort ingegaan op enkele van de strategische maatregelen, institutionele kaders, operationele acties en initiatieven die voor de aanpak van deze problematiek zijn geïmplementeerd.

Het is duidelijk dat illegale drugsmarkten nog steeds een van de grootste bedreigingen voor de veiligheid van de Europese Unie vormen. Voor het nemen van deugdelijke beleidsbeslissingen die een duurzaam effect sorteren, is het van cruciaal belang dat we inzicht trachten te verwerven in deze markten en in hun belangrijkste spelers. Het hoofdrapport waarop dit overzicht is gebaseerd, biedt voor de komende jaren een discussiekader. Aan de drugsmarkt liggen in wezen twee simpele motieven ten grondslag: geld en macht. Alleen als we in staat zijn om deze motieven te ondergraven, kunnen we vat krijgen op de drugsgerelateerde misdaad en de bredere gevolgen voor de samenleving beperken.

Alexis Goosdeel
Directeur van het EMCDDA

Rob Wainwright
Directeur van Europol

Samenvatting

In dit rapport wordt het begrip “illegale drugsmarkt” verkend in de bredere context van veranderende patronen van drugsgebruik, de culturele en sociale factoren van illegale drugshandel en de relaties met andere vormen van criminaliteit. Voor criminele organisaties is drugshandel nog steeds een van de meest winstgevendende activiteiten. Geschat wordt dat EU-burgers elk jaar meer dan 24 miljard euro (21 tot 31 miljard euro) aan illegale drugs uitgeven. De effecten van drugsmarkten op de samenleving zijn navenant groot en gaan verder dan de schadelijke effecten voor drugsgebruikers. Ze omvatten onder meer betrokkenheid bij andere vormen van criminaliteit en terrorisme, negatieve effecten op legale ondernemingen en de bredere economie, druk op en corruptie in overheidsinstellingen, alsook effecten op de samenleving als geheel.

Uit onze analyse komen drie overkoepelende thema’s naar voren die verwijzen naar bepaalde ontwikkelingen:

- De toenemende organisatorische en technische complexiteit, interconnectiviteit en specialisatie van organisaties die op drugsmarkten actief zijn.
- Door globalisering en technologische ontwikkeling vinden de veranderingen op de drugsmarkten in steeds hoger tempo plaats.
- Drugsmarktgerelateerde activiteiten zijn geconcentreerd in een aantal gevestigde en opkomende geografische locaties.

Deze ontwikkelingen vormen een extra uitdaging voor degenen die de door illegale drugsmarkten veroorzaakte problemen en daarmee verband houdende bredere problemen proberen aan te pakken. Er kan het volgende uit worden afgeleid:

- Een systematische analyse van ‘bedrijfsmodellen’ voor de drugsmarkt is zowel nuttig voor operationele als beleidsdoeleinden.
- Partnerschappen tussen nationale overheden en het bedrijfsleven worden steeds belangrijker, net als samenwerking met internationale organisaties en derde landen.
- Door de geografische locaties waar drugsmarktgerelateerde activiteiten zijn geconcentreerd in kaart te brengen en maatregelen vervolgens op die locaties te richten, kunnen de beschikbare middelen efficiënt worden gebruikt.
- Het is van essentieel belang om oog te houden voor de waarde van een strategische respons die is gebaseerd op deugdelijke informatie voor het identificeren van nieuwe kansen en uitdagingen.

In het rapport wordt tevens uitvoerig gekeken naar de markten voor de belangrijkste soorten drugs. De hoofdpunten worden hieronder samengevat.

Cannabis is de meest gebruikte drug in Europa. Cannabis is goed voor ongeveer 38 % van de retailmarkt voor illegale drugs en vertegenwoordigt een geschatte waarde van meer dan 9,3 miljard euro (8,4 tot 12,9 miljard euro) per jaar. Vorig jaar hebben zo’n 22 miljoen volwassenen in de EU deze drug gebruikt. Ongeveer 1 % van de Europese volwassenen doet dit bijna dagelijks, wat zowel het risico op negatieve gezondheidseffecten als op sociale problemen vergroot. Criminele organisaties zijn in sterke mate bij de cannabishandel betrokken. Ze maken gebruik van alle beschikbare technologische innovaties om grotere hoeveelheden en krachtigere varianten in Europa zelf te produceren. Hoewel de markt wordt beheerst door in de EU geteelde marihuana (wiet), is de uit Marokko afkomstige hasj (cannabishars) steeds krachtiger geworden en wordt deze drug samen met andere illegale goederen en mensen naar de EU gesmokkeld, een trend die mogelijk nog wordt versterkt door de instabiliteit in Noord-Afrika en het Midden-Oosten.

De **heroïne** markt is de op één na grootste drugsmarkt in de EU. Deze markt vertegenwoordigt een waarde van naar schatting 6,8 miljard euro (6,0 tot 7,8 miljard euro) per jaar. Heroïne is verantwoordelijk voor een aanzienlijk aantal drugsgerelateerde overlijdensgevallen en een aanzienlijk aandeel van de drugsgerelateerde maatschappelijke kosten. Na een periode van afnemende beschikbaarheid van heroïne duiden recente gegevens weer op een toename van de beschikbaarheid en daarmee op een toename van de schadelijke effecten. De opiumproductie in Afghanistan blijft in het algemeen hoog. Productietechnieken en -locaties, smokkelroutes en modi operandi worden steeds flexibeler en dynamischer, zoals blijkt uit een stijging van het aantal zeer grote inbeslagnames van heroïne, die duiden op een verschuiving naar smokkel via zeecontainers, en uit de opkomst van nieuwe routes via Afrika, de zuidelijke Kaukasus, Syrië en Irak. Niettemin blijft de Balkanroute een van de hoofdroutes voor het smokkelen van heroïne naar de EU. Er zijn ook aanwijzingen voor diversificatie in de markt. Zo is sprake van een toenemend misbruik van uitsluitend op recept verkrijgbare geneesmiddelen en nieuwe synthetische opioïden.

Cocaïne is het meest gebruikte illegale stimulerende middel in Europa. De retailmarkt voor cocaïne vertegenwoordigt een waarde van minstens 5,7 miljard euro (4,5 tot 7,0 miljard euro) per jaar. Het grootste deel van het gebruik vindt in West- en Zuid-Europa plaats en is de laatste jaren vrij stabiel gebleven, maar er zijn aanwijzingen voor een toenemende beschikbaarheid. Nadat de cocateelt een tijd lang is afgenomen, lijkt nu weer sprake van een toename, hoewel onduidelijk is hoeveel cocaïne wordt geproduceerd en waar precies. De cocaïne wordt over zee en door de lucht naar Europa gesmokkeld, met Colombia, Brazilië en Venezuela als belangrijkste vertrekpunten. Het Caraïbisch gebied en West-Afrika zijn nog altijd de belangrijkste doorvoergebieden, terwijl Centraal-Amerika in opkomst is. Een aanhoudend probleem is het gebruik van zeecontainers, die in de grote Europese havens verscheept worden voor verder transport. Er wordt een heel scala aan methoden gebruikt voor het verbergen van de cocaïne. Deze methoden worden steeds geavanceerder, zoals het opnemen van de cocaïne in dragermateriaal (bv. plastic), waarna de stof bij aankomst in Europa langs chemische weg wordt geëxtraheerd. De grootschalige smokkel van cocaïne naar Europa wordt nog steeds beheerst door Colombiaanse en Italiaanse organisaties, die samenwerken met andere organisaties (bv. Nederlandse, Britse en Spaanse organisaties). Vanuit Afrika wordt ook door West-Afrikaanse en met name Nigeriaanse organisaties cocaïne naar Europa getransporteerd. Daarnaast worden ook criminele organisaties uit de Balkan steeds actiever op dit terrein.

De markt voor de belangrijkste synthetische stimulerende middelen – **amfetamine, methamfetamine en MDMA (ecstasy)** – vertegenwoordigt een geschatte waarde per jaar van ten minste 1,8 miljard euro (1,2 tot 2,5 miljard euro) in het geval van amfetaminen (inclusief methamfetamine) en 0,67 miljard euro (0,61 tot 0,72 miljard euro) in het geval van MDMA. Amfetaminen zijn aantrekkelijk voor zowel recreatieve als gemarginaliseerde druggebruikers en bedienen deels dezelfde markten als cocaïne en sommige nieuwe psychoactieve middelen. Recente bezorgdheden zijn onder meer de beschikbaarheid van hooggedoseerde MDMA-producten en het toegenomen gebruik van methamfetamine. In de EU zijn Nederland en België belangrijke productielanden voor MDMA en amfetamine, terwijl de meeste methamfetamine in Tsjechië lijkt te worden geproduceerd. De productie wordt steeds geavanceerder en meer divers. Het gebruik van nieuwe chemische precursoren en pre-precursoren vergroot mogelijk de gezondheidsrisico's. Het dumpen van giftig afval levert eveneens gezondheidsrisico's op en veroorzaakt bovendien milieuschade. Op de ecstasymarkt is steeds duidelijker sprake van een agressieve marketing van het product,

wat duidt op onderlinge concurrentie tussen de leveranciers en een actievere benadering van specifieke gebruikersgroepen.

Een groot aantal **nieuwe psychoactieve middelen** wordt openlijk verkocht als 'legaal' alternatief voor illegale drugs. Er zijn geen aanwijzingen van een afnemend tempo waarin deze drugs worden ontwikkeld. In 2015 werden 100 nieuwe drugs voor de eerste keer gemeld. Via het EU-Early warning system worden meer dan 560 van deze drugs gemonitord. De markt bedient zowel recreatieve als, in toenemende mate, gemarginaliseerde gebruikers. Door het ontwikkelen van nieuwe drugs zijn producenten wettelijke controles steeds een stap voor. Geglobaliseerde aanvoerketens maken het mogelijk om grote hoeveelheden nieuwe psychoactieve middelen online te bestellen en naar Europa te vervoeren, waar ze worden verpakt en op de openbare of illegale drugsmarkt worden verkocht. Dit is een weinig riskante en zeer winstgevende activiteit, die om die reden aantrekkelijk is voor criminele organisaties. Er zijn aanwijzingen voor productie binnen Europa. Er zijn onderscheiden maar overlappende markten ontstaan voor bijvoorbeeld legale psychoactieve middelen, onderzoekschemicaliën en voedingssupplementen, die zowel via winkels als het internet worden verkocht. Met de toegenomen beschikbaarheid van deze drugs is ook de daardoor veroorzaakte schade toegenomen, zoals acute en soms dodelijke vergiftigingen als ook schade die in verband wordt gebracht met het injecteren van cathinonen.

Inleiding

Dit rapport biedt een uniek inzicht in de werking van de illegale drugsmarkten in de EU en ondersteunt zodoende de ontwikkeling van beleid en acties op zowel EU- als nationaal niveau. De term 'drugsmarkt' zoals hier gebruikt, verwijst naar de hele keten, van productie in vaak verafgelegen landen tot verwerving door de gebruiker binnen de EU. Het concept 'drugsmarkt' wordt in dit rapport verkend in de bredere context van veranderende patronen van drugsgebruik, de culturele en sociale factoren van drugshandel en de relaties met andere vormen van criminaliteit.

Kernthema's en praktische implicaties

Uit de analyse in het hoofdrapport komen drie overkoepelende thema's naar voren.

De toenemende organisatorische en technische complexiteit, interconnectiviteit en specialisatie van organisaties die op drugsmarkten actief zijn. Het is nu gewoon voor criminele organisaties die op drugsmarkten actief zijn, om hun drugsactiviteiten over meerdere drugs te diversifiëren, zich daarnaast ook bezig te houden met andere vormen van criminaliteit, en om grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden te vormen, zowel in etnische als geografische zin. Tegelijkertijd is naast het aantrekken van specialistische kennis en expertise ook sprake van meer specialisatie bij de taakverdeling en bij het gebruik en de gemeenschappelijke benutting van middelen.

Door globalisering en technologische ontwikkeling vinden de veranderingen op de drugsmarkten in steeds hoger tempo plaats. De ingrijpende transformatie die legale goederenmarkten als gevolg van ontwikkelingen in de wereldeconomie en de informatietechnologie ondergaan, heeft ook gevolgen voor de illegale drugsmarkt. De grotere toegankelijkheid van informatie, de beschikbaarheid van internet als een sociaal en commercieel medium, en de groei van de internationale handel, waarbij grote hoeveelheden goederen in snel tempo via meerdere doorgangspunten internationale grenzen passeren, bieden criminele organisaties kansen die ze onmiddellijk als zodanig onderkennen en benutten.

Aan drugsmarkten gerelateerde activiteiten zijn geconcentreerd in een aantal gevestigde en opkomende geografische locaties. Door innovaties in de productie van synthetische drugs en veranderingen in de teelt van cannabis is het eenvoudiger geworden om drugs dichterbij de beurt van de afzetmarkten in de EU te produceren. Toch bestaan binnen en buiten Europa nog steeds specifieke geografische locaties, zogenaamde 'hotspots', die voor de productie en smokkel van drugs bijzonder belangrijk zijn. Sommige 'hotspots' staan al lang als zodanig bekend. Daarnaast ontstaan er nu ook nieuwe.

Uit het bovenstaande kunnen voor de praktijk belangrijke conclusies worden getrokken, die in de diepgaande analyse van de drugsmarkten in de EU (EU Drug Markets Report 2016) verder worden uitgewerkt. Die conclusies luiden als volgt:

Een systematische analyse van 'bedrijfsmodellen' voor de drugsmarkt is zowel nuttig voor operationele als beleidsdoeleinden. Het verwerven van inzicht in de onderlinge afhankelijkheid van en potentiële interacties tussen verschillende terreinen van de drugsmarkt, in de logica van de drugsmarkt en in de taakverdelingen en organisatievormen binnen die markt, wordt steeds belangrijker. Dit inzicht kan helpen bij het verstoren van marktactiviteiten, doordat het helpt bij het in kaart brengen van werkmethoden, structurele kwetsbaarheden en nieuwe bedreigingen, wat weer helpt bij het verleggen van operationele prioriteiten op sleutel terreinen.

Partnerschappen tussen nationale overheden en het bedrijfsleven worden steeds belangrijker, net als samenwerking met internationale organisaties en derde landen.

Criminele organisaties houden zich in de regel met een scala aan criminele activiteiten bezig, maken doelbewust misbruik van het bestaan van nationale grenzen en hebben banden met legale economische sectoren. Daardoor zijn intersectorale samenwerking, coördinatie en informatie-uitwisseling, zowel binnen als tussen landen, van toenemend belang. Slecht gecoördineerde acties daarentegen vergroten het risico dat criminele organisaties hun activiteiten verplaatsen naar de gebieden met de minste handhaving en zwakste regelgeving. Transnationale georganiseerde misdaad moet dan ook transnationaal worden bestreden.

Door de geografische locaties waar drugsmarktgerelateerde activiteiten zijn geconcentreerd, in kaart te brengen en maatregelen vervolgens op die locaties te richten, kunnen de beschikbare middelen efficiënt worden gebruikt. Dergelijke specifieke locaties, waaronder grote containerhavens, hubs voor het laden en lossen van pakketten, bepaalde grensovergangen en betrekkelijk afgelegen geografische gebieden waar drugs worden geproduceerd, vormen hoofddoelen voor bestrijdingsmaatregelen. Meer in het algemeen verdienen de grotere, maar nog steeds duidelijk begrensde, geografische gebieden waarvan in het rapport wordt vastgesteld dat ze belangrijk zijn voor de productie of smokkel van drugs, speciale aandacht. Voor een effectieve respons zijn gecoördineerde actieplannen nodig waarin naast drugsbestrijdingsprogramma's ook problemen met betrekking tot de ontwikkeling en het bestuur van landen en regio's aan de orde komen.

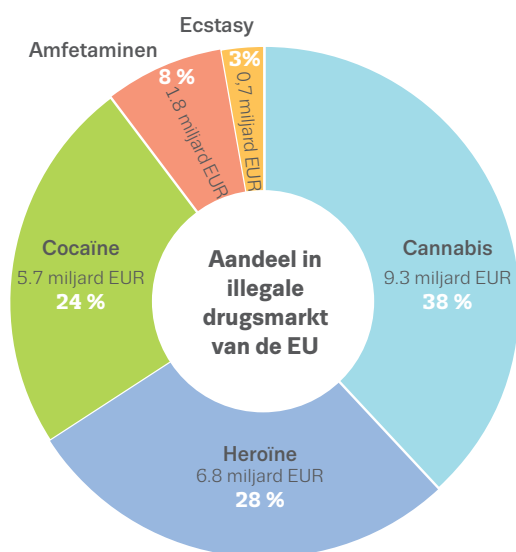
Het is van essentieel belang om oog te houden voor het belang van een strategische respons die is gebaseerd op deugdelijke informatie voor het identificeren van nieuwe kansen en uitdagingen. Het rapport bevat een overtuigend pleidooi voor verdergaande investering in een inlichtingen- en datagestuurde aanpak van de bestrijding van de drugsmarkt, dat wordt ondersteund met concrete voorbeelden die laten zien hoe en waarom deze aanpak werkt. Het is duidelijk dat het in de toekomst steeds belangrijker zal worden om te anticiperen op nieuwe bedreigingen en daar sneller op te reageren. Het is net zo belangrijk om nieuwe kansen te onderkennen en te benutten, bijvoorbeeld de mogelijkheid om inzichten te verwerven uit forensische data ('forensische inlichtingen'); de beschikbaarheid van nieuwe technologieën voor monitoring en bewaking; de toegenomen mogelijkheden voor internationale inspanningen op basis van de erkenning dat men een gemeenschappelijk probleem heeft; en een toenemend operationeel inzicht en vermogen om op te treden op moeilijke terreinen, zoals drugshandel via internet.

Inzicht in de wijdverspreide vertakkingen van de drugsmarkt

Drugs zijn big business. Geschat wordt dat ongeveer een vijfde van de wereldwijde opbrengsten uit criminele activiteiten afkomstig is van drugshandel. Volgens schattingen voor Europa zijn de inkomsten uit drugshandel goed voor 0,1–0,6 % van het bbp van de acht lidstaten waarvoor gegevens openbaar zijn gemaakt. De EU-retailmarkt voor drugs vertegenwoordigde in 2013 een waarde van ten minste 24 miljard euro, waarbij cannabis een marktaandeel van 38 % had, heroïne een marktaandeel van 28 % had en cocaïne een marktaandeel van 24 % had. Dit zijn minimumschattingen, omdat alleen de vijf belangrijkste drugs in de berekeningen zijn meegenomen en de ramingen op beperkte data zijn gebaseerd. Deze schattingen zijn daardoor noodzakelijkerwijs op zeer brede aannames gebaseerd. Momenteel wordt gewerkt aan een programma dat het mogelijk moet maken om in de toekomst betere ramingen op te stellen. Het werk dat ten behoeve van dit rapport is verricht, heeft hier een nuttige bijdrage aan geleverd.

Het is instructief om het aanbod van drugs ook eens uit commercieel oogpunt te beschouwen. Door te kijken naar aspecten als ondernemingsarchitectuur, reputatie, innovatie, risicominimalisatie en verplaatsing, kunnen mogelijk nieuwe terreinen voor wetshandavingsmaatregelen worden geïdentificeerd. De ontwikkelingen op het gebied

FIGUUR.1
Geschatte minimumwaarde van de retailmarkt voor de belangrijkste drugs in de EU

N.B.: Door afronding is de som van de percentages niet 100%.

Bron: EMCDDA.

van globalisering zijn belangrijke drijvende krachten achter veranderingen en innovaties op drugsmarkten. Criminele organisaties zijn in staat snel in te spelen op nieuwe kansen voor grotere winsten en om ontdekking te voorkomen, maar de autoriteiten zijn vaak niet in staat om net zo flexibel te reageren. Net als bij de handel in andere consumentengoederen is gebeurd, heeft internet ook zijn stempel gedrukt op de handel in drugs, met zowel open als verborgen verkooppunten en mogelijkheden voor een kortere aanvoerketen. Technologisch onderlegde gebruikers verschaffen zich de schijn van anonimiteit op darknetmarkten, terwijl het werk van de handhavingsautoriteiten steeds moeilijker wordt.

De illegale drugsmarkt heeft verstrekende gevolgen, die zich niet beperken tot schade door drugsgebruik. Ze omvatten onder meer betrokkenheid bij andere vormen van criminaliteit en terrorisme, negatieve effecten op legale ondernemingen en de bredere economie, druk op en corruptie in overheidsinstellingen, alsook effecten op de samenleving als geheel.

Gevolgen voor de legale economie

Het witwassen van grote hoeveelheden contant geld uit de drugshandel is een belangrijk doel voor de georganiseerde misdaad en beïnvloedt ons dagelijks leven, of we ons daar nu bewust van zijn of niet. Zwart geld heeft gevolgen voor de legale economie, omdat voor het witwassen van zwart geld ondernemingen en waardevolle kapitaalgoederen nodig zijn. Deze 'investeringen' verstoren de normale economie en bezorgen legitieme ondernemingen en consumenten een concurrentienadeel. De activiteiten van criminelen die op de drugsmarkt actief zijn, kunnen ook directe gevolgen voor legale ondernemingen hebben, bijvoorbeeld wanneer zij betrokken raken bij het witwassen van drugsgeld via handelstransacties of het slachtoffer zijn van elektriciteitsdiefstal of wanneer huurhuizen voor de productie van drugs worden gebruikt en daarbij schade oplopen.

Andere criminele activiteiten

Aangezien criminelen en in het bijzonder transnationale criminele organisaties een groot aanpassingsvermogen hebben, zijn er tal van manieren waarop drugsmarkten en de marktpartijen met andere terreinen van illegale activiteit interageren. Het vaststellen en dichten van kennishiaten is een belangrijke prioriteit voor het winnen van inlichtingen. Er kunnen grofweg drie soorten interactie worden onderscheiden:

1. Wanneer personen die bij drugshandel zijn betrokken, ook actief zijn in de handel van andere illegale goederen, zoals vuurwapens, of migrantensmokkel.

FIGUUR 2

Wijdverspreide vertakkingen van illegale drugsmarkten in de maatschappij

Bron: EMCDDA.

2. Wanneer drugshandel een middel is voor het bereiken van andere doeleinden, zoals de financiering van andere criminele activiteiten of terrorisme, of wanneer drugs als middel worden gebruikt om de controle over uitgebuite mensen te behouden.
3. Wanneer een andere criminele activiteit een integraal onderdeel van de drugshandel vormt, bijvoorbeeld wanneer slachtoffers van mensenhandel gedwongen moeten deelnemen aan de productie of smokkel van drugs; wanneer het smokkelen van drugs door omkoping wordt gefaciliteerd; wanneer winsten uit drugshandel worden wit gewassen; wanneer contant geld wordt gesmokkeld voor het betalen van drugsleveringen; of wanneer een marktpositie met geweld wordt verdedigd.

Terrorisme

Vanwege het hoge tempo waarin de veranderingen op dit terrein nu plaatsvinden, moet bij het maken van een analyse op basis van ervaringen uit het verleden de nodige voorzichtigheid in acht worden genomen. Dat neemt niet weg dat er op internationaal niveau aanwijzingen zijn voor het bestaan van banden tussen

criminele organisaties die betrokken zijn bij drugshandel en terroristische organisaties. Die banden lijken in het algemeen een grotendeels functioneel karakter te hebben, waarbij terroristische organisaties de handel in drugs gebruiken voor de financiering van hun activiteiten. In Europa lijken terroristische activiteiten in toenemende mate gefragmenteerd te zijn en te worden uitgevoerd door kleine cellen of zelfs een 'lone wolf'. Hoewel sommige cellen of 'lone wolves' hun activiteiten wellicht financieren met de opbrengsten uit de verkoop of smokkel van drugs, lijken andere financieringsbronnen gebruikelijker te zijn. Veel personen die bij terroristische activiteiten zijn betrokken – vaak jongeren die nog maar kort geleden zijn geradicaliseerd – hebben zich in het verleden schuldig gemaakt aan kleine criminaliteit, zoals drugsgebruik of betrokkenheid bij drugshandel, en maken nu op een reeks van manieren gebruik van hun contacten in het criminele milieu om terroristische activiteiten te kunnen uitvoeren.

Uit strategisch oogpunt en vanuit Europees perspectief kunnen de potentiële toekomstige bedreigingen die uit de banden tussen drugshandel en terrorisme voortkomen, grofweg in drie categorieën worden onderscheiden.

1. Financiering van terroristische organisaties.

Potentiële bedreigingen op dit terrein zijn onder meer een hernieuwde belangstelling voor de productie van opioïden in Afghanistan en zijn buurlanden en de drugsproductie in en drugssmokkel via Afrika en het Midden-Oosten.

2. Instabiliteit en geografische nabijheid.

De huidige instabiliteit in Syrië en de gevolgen daarvan voor de buurlanden, waartoe ook belangrijke EU-partners behoren, heeft een geografische 'hotspot' gecreëerd van een veelvoud van mogelijk met elkaar samenhangende bedreigingen, zoals drugsgerelateerde criminaliteit en andere vormen van georganiseerde misdaad, alsook massale migratiebewegingen en de problemen die deze met zich meebrengen in een gebied waar terroristische organisaties actief zijn.

3. Deur naar radicalisering.

Sommige van de risicofactoren die eraan bijdragen dat kwetsbare personen en groepen betrokken raken bij drugshandel, leiden ook tot radicalisering. Kansarme groepen lopen een grotere kans op gevangenisstraf wegens een drugsdelict. De gevangenisomgeving kan onder bepaalde omstandigheden leiden tot radicalisering.

Op elk van deze terreinen bestaan aanzienlijke informatiehiaten. In gevallen waarin sprake is van vergaande specialisatie en een functionele scheiding van terrorisme- en drugsbestrijding is de kans groter dat verbanden over het hoofd worden gezien.

Druk op overheidsinstellingen en corruptie

In de meeste EU-landen gaat het grootste deel van de drugsgerelateerde uitgaven naar activiteiten voor vermindering van het drugsaanbod. Die activiteiten zijn een aanslag op de toch al krappe begroting voor openbare orde en veiligheid, die ook onder toenemende druk van andere prioriteiten staat. Het gezag van overheden worden verder ondermijnd door corrumpering van ambtenaren, wetshandhavers en rechters, alsook door corruptie op politiek niveau. Dit heeft een corroderend effect en faciliteert de werking van de illegale markt. Het omkopen of afpersen van beroepsbeoefenaars is een andere gebruikelijke methode waarmee criminelen antiwitwaswetgeving omzeilen en erin slagen om binnen de legale economie een illegaal bedrijf te voeren.

Landen in transitie trekken door hun zwakke overheidsstructuren vaak de aandacht van drugscriminelen, die deze landen als productie- of doorvoerland gebruiken,

wat negatieve gevolgen heeft voor hun ontwikkeling en stabiliteit. Waar nauwelijks legale mogelijkheden voor het verwerven van inkomsten bestaan, is het drugsbeleid alleen effectief als het in internationale ontwikkelingsprogramma's wordt geïntegreerd. Door sociale en demografische veranderingen, waaronder de groei van nieuwe afzetmarkten voor drugs in ontwikkelingsregio's, zal dit vraagstuk waarschijnlijk steeds belangrijker worden.

Gevolgen voor de samenleving als geheel en mondiale stabilisatie-inspanningen

Drugsmarkten kunnen de samenleving als geheel op verschillende manieren beïnvloeden. Drugsverslaving wordt in verband gebracht met het plegen van misdrijven om aan de benodigde middelen te komen, waardoor zowel individuele slachtoffers als ondernemingen schade ondervinden. Drugsgerelateerd geweld, ook moord, is inherent aan sommige drugsmarkten, als middel voor het verkrijgen van een machtspositie op de desbetreffende markt of het beslechten van een geschil. Dergelijk systemisch geweld heeft niet alleen gevolgen voor individuele personen en gezinnen, maar draagt ook bij aan gevoelens van onveiligheid binnen een buurt, net als openlijke drugshandel.

Drugs kunnen in de regel niet zonder chemische middelen worden geproduceerd. Vele chemicaliën zijn schadelijk voor het milieu wanneer de reststoffen als afval in het milieu worden gedumpt. Ze vormen dan zowel een bedreiging voor kwetsbare ecosystemen als voor de bevolking die in de buurt van een drugslaboratorium woont, in de EU en andere drugsproducerende regio's in de wereld. De teelt van cannabis, cocabladeren en papaver wordt nog met een reeks andere schadelijke effecten in verband gebracht, zoals ontbossing en erosie. Hoewel deze milieueffecten grotendeels buiten Europa optreden, hebben ze via migratie, destabilisatie en klimaatverandering wel een indirect effect.

Cannabis

De afzetmarkt in Europa

Naar schatting hebben meer dan 80 miljoen volwassenen wel eens cannabis gebruikt, van wie meer dan 22 miljoen in het afgelopen jaar. Cannabis is daardoor verreweg de meest gebruikte illegale drug in de EU. De waarde van de cannabismarkt is navenant groot en wordt geschat op meer dan 9 miljard euro. Er wordt vanuit gegaan dat ongeveer 1 % van de Europese volwassenen dagelijks of bijna dagelijks cannabis gebruikt. Het is deze groep die wat gezondheids- en sociale problemen betreft het meeste reden tot bezorgdheid geeft. De resultaten van recente enquêtes laten niet voor alle landen dezelfde trend in cannabisgebruik zien: in sommige landen is sprake van een stijgende trend en in andere landen van een dalende trend. Cannabis wordt nu het vaakst genoemd als hoofdreden voor het volgen van de eerste behandeling voor een drugsprobleem en is de op een na meest genoemde drug onder alle patiënten die een behandeling volgen.

Cannabis is in Europa doorgaans in twee vormen verkrijgbaar, als marihuana (wiet) en als hasj (cannabishars). In beide vormen wordt het gewoonlijk samen met tabak gerookt, wat het risico op gezondheidsschade nog verder vergroot. Voor hasj en marihuana (wiet) worden nu nagenoeg dezelfde detailhandelsprijzen gemeld – doorgaans 7 tot 12 euro per

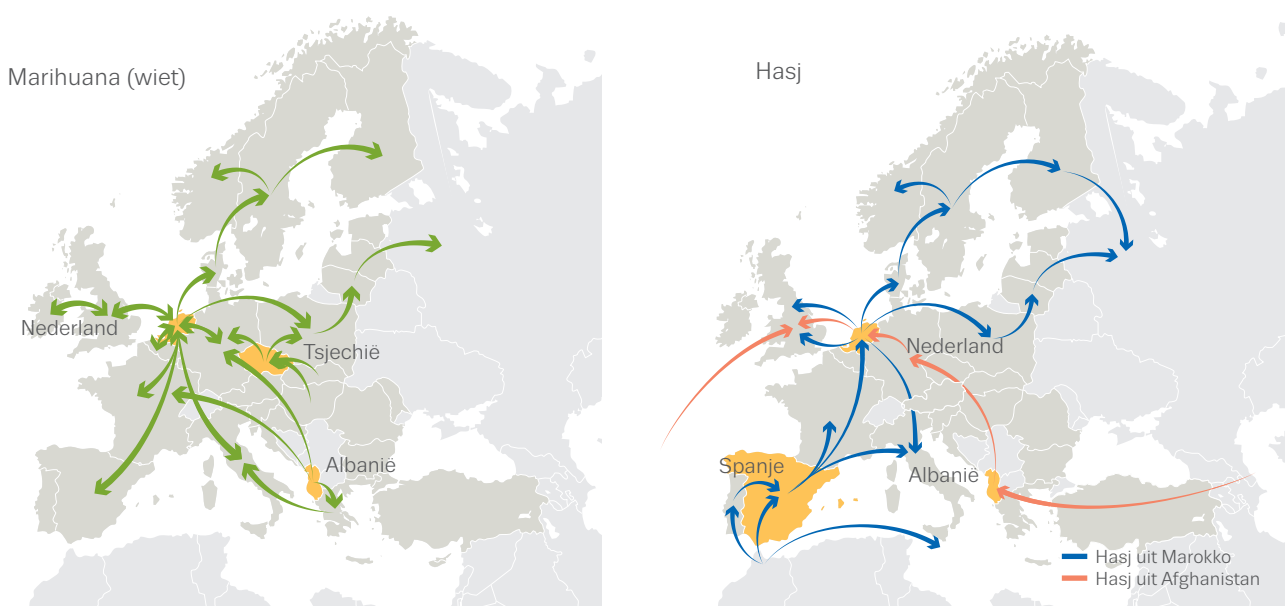
gram – hoewel de prijzen per land verschillen, net als de kwaliteit van het product. Hoewel de prijzen de laatste tien jaar maar licht zijn gestegen, is het gemiddelde gehalte aan tetrahydrocannabinol (THC) in diezelfde periode bijna verdubbeld.

Producten en marktinnovatie

De toegenomen cannabisproductie in de EU in de laatste tien jaar heeft tot een marktverschuiving geleid, waarbij nationaal geteelde marihuana (wiet) belangrijker is geworden en het geïmporteerde hasj in veel landen heeft vervangen. Dit laatste speelt echter nog steeds een belangrijke rol en nog altijd kan een deel van de marihuana uit tal van andere potentiële herkomstlanden de EU binnenkomen. De nationale productie reikt van kleinschalige teelt voor persoonlijk gebruik tot grote plantages. Hoewel een deel van de grootschalige teelt buitenshuis plaatsvindt, vindt intensieve teelt vaak binnenshuis of ondergronds plaats, hetgeen een aanzienlijk brandgevaar met zich meebrengt.

Intensieve en geavanceerde technieken voor binnenlandse productie en de beschikbaarheid van cannabisvarianten met een hoog THC-gehalte zijn waarschijnlijk twee van de belangrijkste drijvende krachten geweest achter de toegenomen sterkte van zowel hasj als marihuana (wiet) die de laatste jaren is waargenomen. Veel cannabisgebruikers stellen kwaliteit gelijk aan sterkte, waardoor er veel vraag is naar en

FIGUUR 3
Belangrijkste routes voor de smokkel van cannabis in Europa

N.B.: De figuur is gebaseerd op een synthese van verschillende informatiebronnen. Het betreft slechts een indicatie van de smokkelroutes en moet niet worden gezien als een precieze beschrijving daarvan.

Bron: Europol.

een hogere prijs wordt betaald voor producten met een hoog THC-gehalte. De concurrentie op de markt is voldoende groot om ervoor te zorgen dat de vraag naar krachtige producten Marokkaanse hasjproducenten heeft aangespoord om nieuwe, krachtige hybride stammen met een hoge opbrengst te ontwikkelen.

Hoewel voor de Europese markt maar weinig gegevens beschikbaar zijn over andere vormen van cannabis, duiden gegevens uit met name de Verenigde Staten erop dat er aanzienlijke ruimte voor innovatie is, vooral met betrekking tot eetbare producten, oliën of cannabis voor gebruik in een verdamer. Van oudsher zijn op de EU-markt sporadisch kleine hoeveelheden cannabisolie verkrijgbaar. Recente berichten uit de Verenigde Staten over binnenlandse productie met gebruik van butaangas baren echter zowel zorgen uit het oogpunt van volksgezondheid als van openbare veiligheid.

Meer in het algemeen leidt het bestaan van een grote legale commerciële cannabismarkt in de Verenigde Staten waarschijnlijk tot meer productinnovatie, waarvan de effecten ook in de EU merkbaar zullen zijn. De binnenlandse productie in de EU wordt echter nu al ondersteund door de verkoop van verlichtingsapparatuur, krachtige zaden en kits voor de productie van hasj via zowel winkels als het internet. Recentelijk werden enkele zeer krachtige in de EU geproduceerde hasjsoorten ontdekt. Het lijkt derhalve zeer wel mogelijk dat hasjsoorten met een zeer hoog THC-gehalte in de toekomst in de EU op commerciële wijze zullen worden geproduceerd. Naar aanleiding van banden tussen winkels waar benodigdheden voor cannabissteelt worden verkocht ('grow shops') en criminele organisaties die bij de verkoop en smokkel van cannabis zijn betrokken, zijn recentelijk zowel in Tsjechië als in Nederland gerichte acties tegen dit soort bedrijven ondernomen. Dergelijke acties leiden echter mogelijk tot een verplaatsing van de verkoop naar buurlanden of internet.

Cannabishandel en georganiseerde misdaad

Het vriendelijke beeld dat veel mensen van de cannabishandel hebben, stamt nog uit de periode van de hippiecultuur in de jaren zestig. Dat beeld staat echter in schril contrast met de huidige werkelijkheid. Criminele organisaties zijn nu een belangrijke partij in een industrie waarin veel geld omgaat en die gekenmerkt wordt door geweld en andere vormen van criminaliteit. Daarnaast speelt de cannabismarkt alleen al vanwege zijn omvang een belangrijke rol bij criminele activiteiten op elk niveau. Zo heeft bijvoorbeeld het feit dat bij de verkoop aan de eindgebruiker en soms ook bij de productie straatbendes zijn betrokken, in sommige EU-lidstaten tot bendeoorlogen geleid. De negatieve effecten van de grote

illegale cannabismarkt op lokale gemeenschappen en op de beschikbare middelen van rechtshandavingsinstanties, worden net als de daarmee gemoeide kosten vaak over het hoofd gezien.

Marokkaanse criminele organisaties, die banden hebben met in Europa gevestigde Marokkaanse gemeenschappen en met Europese criminele organisaties samenwerken, zijn al langere tijd betrokken bij de invoer in de EU van grote hoeveelheden hasj. Spanje, Nederland en in mindere mate België zijn belangrijke invoer- en distributiepunten voor de EU-markt als geheel. Deze activiteiten leiden in enkele landen nog steeds tot geweld in de vorm van bendeoorlogen. Maar waarschijnlijk is het meeste geweld tussen rivaliserende criminele organisaties het resultaat van de groei in de binnenlandse productie. Grootschalige productie binnenshuis is in verband gebracht met geweldsmisdrijven tussen rivaliserende criminele organisaties en elektriciteitsdiefstal, alsook met mensenhandel. Het werk op de productielocaties wordt verricht door migranten, slachtoffers van mensenhandel en andere kwetsbare personen, in de regel onder dwang. Hoewel hier veel criminele organisaties bij zijn betrokken, gelden met name Nederlandse en Vietnamese organisaties internationaal als belangrijke spelers op dit terrein. Enkele van deze organisaties beschikken buiten het land van herkomst over eigen productielocaties, terwijl andere organisaties andere landen van kennis en materiaal voorzien, waarmee de verspreiding van binnenlandse cannabisproductie naar nieuwe locaties wordt gefaciliteerd.

Wat marktontwikkelingen betreft, heeft Spanje, dat van oudsher het belangrijkste invoerland voor in Marokko geproduceerde hasj vormt, onlangs een stijging gemeld van het aantal inbeslagnames van marihuana (wiet). Dit duidt op een toename van de binnenlandse productie. Ook in Italië en Griekenland stijgt het aantal inbeslagnames van marihuana (wiet). Verder heeft Turkije in 2013 melding gemaakt van de inbeslagname van 180 ton marihuana (wiet), wat meer is dan alle EU-landen samen. Het is echter niet duidelijk wat dit voor de EU-markt precies betekent. Een andere recente ontwikkeling is het verschijnen van beperkte hoeveelheden hasj uit Afghanistan in sommige delen van de EU, wat in verband wordt gebracht met Albanese organisaties. Albanië is ook een belangrijk herkomstland voor marihuana (wiet) die naar de EU wordt gesmokkeld. Reden tot bezorgdheid is ook de recente onderschepping van grote zendingen hasj die langs de Noord-Afrikaanse kust oostwaarts werden vervoerd, omdat ze kunnen duiden op het ontstaan van nieuwe smokkelroutes via Zuid-Europa en de westelijke Balkan, die mogelijk ook in verband staan met mensenhandel, of smokkelroutes naar instabiele regio's in het oostelijke Middellandse-Zeegebied.

TABEL 1

CANNABIS IN EUROPA - IN VOGELVLUCHT					
Gebruik ⁽¹⁾	Laatste jaar	Leeftijdsgroep (jaren)	Geschat aantal gebruikers (miljoen)	% van de Europese bevolking (variatie tussen landen)	
		15-64	22.1	6.6 (0.9-11.4)	
Drugsdelicten (2014)	Alle delicten	Aantal (% van alle drugsdelicten)		Trends	
	Delicten gerelateerd aan het gebruik of bezit van drugs	813 000 (71 %)			
	Delicten gerelateerd aan het aanbod van drugs	675 000 (76 %)			
Inbeslagnames ⁽²⁾ (2014)	EU	Hasj		Marihuana (wiet)	
		Hoeveelheid (ton)	Trends	Hoeveelheid (ton)	Trends
	EU en Noorwegen en Turkije	574		139	
	EU en Noorwegen en Turkije	606		232	
	EU	Aantal		Aantal	
	EU en Noorwegen en Turkije	229 000		453 000	
EU en Noorwegen en Turkije	243 000		501 000		

Noten:

(1) De Europese schattingen worden berekend uitgaande van nationale schattingen gewogen op basis van de populatie van de relevante leeftijdsgroep in elk land. Deze schattingen zijn gebaseerd op tussen 2004 en 2014/2015 uitgevoerde enquêtes en hebben derhalve geen betrekking op een enkel jaar.

(2) De cijfers voor 2014 moeten als schattingen worden beschouwd. Wanneer er geen cijfers voor 2014 beschikbaar waren, werden de meest recente cijfers gebruikt, met uitzondering van het aantal inbeslagnames in Nederland, Frankrijk en Polen, waarvoor geen recente cijfers beschikbaar zijn en waarvoor dus ook geen cijfers zijn opgenomen. In 2014 werden in Europa, inclusief Noorwegen en Turkije, nog eens 3,4 miljoen cannabisplanten (1,9 ton) in beslag genomen (33 000 inbeslagnames).

De gepresenteerde gegevens hebben betrekking op de EU, tenzij anders vermeld. Alle trendlijnen in deze tabel bestrijken een periode van 5 jaar (2010-2014).

Bron: EMCDDA/nationale focal points van het Reitox-netwerk.

Heroïne en andere opioïden

Nog steeds oorzaak nummer één van drugsgerelateerde schade

De heroïne markt in de EU, die een geschatte waarde vertegenwoordigt van ongeveer 6,8 miljard euro per jaar, is nog steeds verantwoordelijk voor een groot deel van de drugsgerelateerde schade en kosten in Europa, in termen van sterfgevallen door overdosis, besmettelijke ziekten en kosten van behandeling en strafrechtspleging. Alle beschikbare indicatoren bij elkaar genomen, lijkt de algehele vraag naar dit opioïde de laatste tien jaar te zijn afgenomen. Enkele verontrustende signalen, zoals recente stijgingen in enkele landen van het aantal sterfgevallen door een overdosis en de inbeslagname van zeer grote hoeveelheden heroïne, duiden echter op een toenemende beschikbaarheid van heroïne in Europa en de mogelijkheid van een nieuwe heroïne-epidemie.

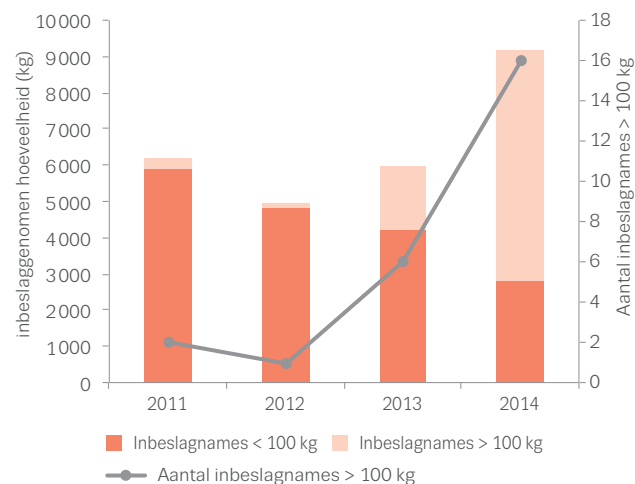
De markt voor opioïden lijkt dynamischer en complexer dan in het verleden, waarbij gebruikspatronen in de loop van de tijd veranderen onder invloed van de mate waarin bepaalde opioïden beschikbaar zijn. Hoewel heroïne nog steeds een overheersende positie inneemt, hebben substitutiemiddelen als methadon en buprenorfine inmiddels als geneesmiddelen die als drug worden gebruikt een vaste plaats op de drugsmarkt ingenomen, en zijn er gevaarlijke, niet-gecontroleerde, synthetische opioïden, zoals fentanylderivaten, op de markt verschenen, die in meerdere lidstaten clusters van sterfgevallen door een overdosis hebben veroorzaakt. In sommige delen van Europa is ook de overgang waargenomen van het gebruik van heroïne naar het gebruik van andere opioïden of stimulerende middelen, inclusief nieuwe psychoactieve middelen.

Productie en smokkel

Het monitoren van de heroïneproductie is belangrijk om inzicht te krijgen in de dynamiek van de markt en om schattingen te kunnen maken van het potentiële aanbod. De heroïne die in de EU wordt gebruikt, wordt voor het grootste deel in Zuidwest-Azië geproduceerd, hoofdzakelijk in Afghanistan. De geschatte opiumproductie in dat land is de laatste jaren hoog, hoewel voor 2015 een halving is gemeld (tot 3 300 ton), wat met name aan dalende opiumopbrengsten wordt toegeschreven. De daarmee samenhangende schattingen voor de heroïneproductie zijn naar historische maatstaven eveneens hoog, maar zijn lastig te interpreteren. De laatste jaren lijkt de dynamiek van de heroïneproductie complexer te zijn geworden. Afghanistan wordt nog steeds beschouwd als het belangrijkste productieland.

FIGUUR 4

Trends in grote inbeslagnames van heroïne en hun aandeel in het totaal aantal inbeslagnames in de EU, 2011–2014

Bronnen: Europol, EMCDDA/nationale focal points van het Reitox-netwerk.

De aanzienlijke hoeveelheden morfine die in Iran en in mindere mate Pakistan in beslag zijn genomen, zouden er echter op kunnen duiden dat een deel van de productie nu buiten Afghanistan plaatsvindt. Morfine wordt voor de productie van heroïne gebruikt, maar kan in Zuidoost-Azië ook voor de productie van illegale 'farmaceutica' op basis van opioïden worden gebruikt, die op lokale en aangrenzende markten worden verkocht. De productie en de smokkel van morfine zijn ook voor Europa een punt van zorg sinds in 2013 en 2014 twee middelgrote clandestiene laboratoria werden ontmanteld waar morfine in heroïne werd omgezet.

De belangrijkste chemische stof voor de omzetting van morfine in heroïne is azijnzuuranhydride. Het monitoren en voorkomen van oneigenlijk gebruik van azijnzuuranhydride is buitengewoon moeilijk, omdat er elk jaar miljoenen tonnen van worden geproduceerd voor gebruik in een grote verscheidenheid aan industrieën. Dit blijkt uit het feit dat de prijs van azijnzuuranhydride op de illegale markt in Afghanistan ondanks aanzienlijke inspanningen substantieel is gedaald in een periode dat de geschatte heroïneproductie hoog was. Het is onmiskenbaar dat het voorkomen van oneigenlijk gebruik een continue, proactieve aanpak vereist. Waarschijnlijk zal Turkije daarbij een belangrijke partner moeten zijn.

Bewijs van aanbodgedreven vraag

Tot 2013 was sprake van een daling op lange termijn van zowel het aantal als de omvang van de inbeslagnames van heroïne in de EU. Vanaf 2014 zijn er echter aanwijzingen dat de vraag naar heroïne wordt gestimuleerd door het

toenemende aanbod. Naast een aanzienlijk toename van de hoeveelheid heroïne dat in beslag werd genomen, zijn grote inbeslagnames van heroïne van meer dan 100 kg per keer ook gebruikelijk geworden in Europa. Meerdere lidstaten maakten voor 2013–2014 melding van recordinbeslagnames en in 2014 waren grote inbeslagnames goed voor meer dan twee derde van de totale inbeslaggenomen hoeveelheid in Europa. Deze ongekende ontwikkeling doet vermoeden dat groothandelshoeveelheden van heroïne gemakkelijk verkrijgbaar zijn en weerspiegelt mogelijk ook de toename van het containervervoer van heroïne. Andere aanwijzingen voor een toegenomen beschikbaarheid van heroïne in Europa zijn onder meer een daling van de straatprijzen en de toenemende zuiverheid van het product.

Turkse, Albanees-sprekende en Pakistaanse criminele organisaties zijn belangrijke schakels in de grootschalige handel in heroïne in de EU. In sommige gevallen werken deze groepen samen met lokale criminele organisaties en dit kan in de toekomst vaker voorkomen. Dit gaat echter tevens gepaard met gewelddadige conflicten, die in sommige Europese landen hebben geleid tot schietpartijen op openbare plekken. Criminele

organisaties op de Europese heroïne markt lijken flexibel en dynamisch te zijn en het vermogen te hebben om smokkelmethoden en -routes snel aan te passen om rechtshandhavingsactiviteiten voor te zijn. Deze misdaadorganisaties smokkelen vaak niet alleen heroïne, maar ook andere drugs, precursoren, wapens en andere illegale goederen, met inbegrip van mensensmokkel.

Belangrijkste smokkelroutes naar Europa

Het is nuttig om de smokkelroutes van heroïne te analyseren aan de hand van een typologie van verschillende geografische routes en bekende werkwijzen. Ondanks een diversificatie van de smokkelroutes van heroïne blijft de traditionele Balkanroute, waarbij Turkije en Turkse criminele organisaties een sleutelrol vervullen, de belangrijkste corridor voor het smokkelen van grote hoeveelheden heroïne naar de EU. Sinds 2011 zijn de in Turkije onderschepte hoeveelheden toegenomen en in 2014 heeft Turkije meer heroïne onderschept dan alle EU-landen bij elkaar. Turkije is bovendien een belangrijk land voor de smokkel van andere drugs, waaronder enkele nieuwe psychoactieve middelen, en de steeds grotere afzetmarkt.

TABEL 2

HEROÏNE IN EUROPA IN VOGELVLUCHT			
Problematisch opioïdengebruik (1)	Laatste jaar	Leeftijdsgroep (jaren) 15–64	Geschat aantal gebruikers (miljoen) 1.3
Drugsdelicten (2014)	Alle delicten	Aantal (% van alle drugsdelicten)	Trends
	Delicten gerelateerd aan het gebruik of bezit van drugs	49 000 (4%)	
	Delicten gerelateerd aan het aanbod van drugs	31 000 (3%)	
		18 000 (8%)	
Inbeslagnames (2) (2014)	EU	Hoeveelheid (ton)	Trends
	EU plus Noorwegen en Turkije	8.9	
		21.7	
		Aantal	
	EU	32 000	
	EU plus Noorwegen en Turkije	40 000	

Noten:

- (1) Schatting van de omvang van problematisch opioïdengebruik (hoofdzakelijk heroïne) in de EU.
- (2) De cijfers voor 2014 moeten als schattingen worden beschouwd. Wanneer er geen cijfers voor 2014 beschikbaar waren, werden de meest recente cijfers gebruikt, met uitzondering van het aantal inbeslagnames in Nederland, Frankrijk en Polen, waarvoor geen recente cijfers beschikbaar zijn en waarvoor dus ook geen cijfers zijn opgenomen. Daarnaast zijn er in 2014 in Europa, met inbegrip van Noorwegen en Turkije, 0,9 ton en 353 000 tabletten andere opioïden onderschept (7 000 inbeslagnames).

De gepresenteerde gegevens hebben betrekking op de EU, tenzij anders vermeld. Alle trendlijnen in deze tabel bestrijken een periode van 5 jaar (2010–2014).

Bron: EMCDDA/nationale focal points van het Reitox-netwerk.

Een nieuwe aftakking naar de Balkanroute is de smokkel naar Turkije via Irak en Syrië, waarbij Irak ook gebruikt wordt voor de verspreiding van azijnzuuranhydride en andere precursoren. Vanwege de huidige instabiliteit van deze regio moet er ernstig rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat criminele organisaties deze situatie aangrijpen om de smokkelroutes en productiemogelijkheden van heroïne verder te diversifiëren en met het feit dat er een verband kan bestaan met het financieren van terroristische organisaties.

Daarnaast lijkt er zich momenteel een nieuwe heroïneroute te ontwikkelen, via de zuidelijke Kaukasus en over de Zwarte Zee. Op deze route zijn grote hoeveelheden heroïne onderschept, die vanuit Iran via Armenië, Azerbeidzjan en Georgië op weg waren naar Oekraïne en Moldavië. Er worden ook kleine hoeveelheden heroïne via de noordelijke route gesmokkeld en een deel daarvan komt uiteindelijk in de EU terecht. Het grootste deel lijkt echter bestemd voor de groeiende afzetmarkten in Centraal-Azië, Rusland, Oekraïne en Wit-Rusland. Het gebruik van heroïne heeft in deze landen geleid tot maatschappelijke en gezondheidsproblemen, waaronder hiv-infecties, die in sommige gevallen effect kunnen hebben op naburige EU-landen.

Er is toenemende bezorgdheid over de zuidelijke route, via welke heroïne eerst over zee vanuit Iran en Pakistan naar

het Arabisch schiereiland en Oost-Afrika wordt vervoerd en vervolgens naar andere delen van Afrika of rechtstreeks naar Europa. In dit verband lijken de grote containerhavens in Rotterdam en Antwerpen belangrijke centra voor de invoer van heroïne in de EU, net als voor cocaïne. Een deel van deze heroïne is waarschijnlijk bestemd voor afzetmarkten in landen langs de route. Er zijn echter zeer weinig gegevens over het gebruik van heroïne in deze regio's. Heroïnesmokkel via de zuidelijke route lijkt in sommige landen in Oost-Afrika een destabiliserend effect te hebben, waarbij melding is gemaakt van het feit dat winsten van deze route gebruikt worden om gewapende groepen te financieren. Bovendien mogen eventuele banden met terroristische organisaties in het Midden-Oosten en het Arabisch schiereiland niet worden onderschat. Tanzania, Zuid-Afrika en Nigeria zijn belangrijke doorvoergebieden in Afrika en het is gebleken dat criminele organisaties uit West- en Oost-Afrika rechtstreeks samenwerken met criminele organisaties uit Pakistan. Vanuit operationeel oogpunt is het erg moeilijk om drugssmokkel via de zuidelijke route aan te pakken en vanuit strategisch oogpunt zou een uitbreiding van de smokkelroute leiden tot meer problemen voor Afrika, een regio die momenteel een snelle demografische en sociale verandering doormaakt.

Cocaïne

Afzetmarkt in de EU

Met een geschatte marktomvang van 5,7 miljard euro is cocaïne het meest gebruikte stimulerende middel in Europa, alhoewel slechts in een aantal landen in West- en Zuid-Europa hoge prevalentiepercentages worden gemeld. In Europa is cocaïne verkrijgbaar in twee vormen: cocaïnepoeder (een hydrochloridezout) en de minder gangbare crack-cocaïne, een cocaïne-soort die gerookt wordt (de basevorm). Hoewel cocaïne vaak recreatief en incidenteel gebruikt wordt door personen die maatschappelijk relatief goed geïntegreerd zijn, zijn er in enkele landen kleine groepen sterk gemarginaliseerde gebruikers van crack-cocaïne. Ook chronisch problematische drugsgebruikers gebruiken soms cocaïne, onder andere door het te injecteren.

Indicatoren met betrekking tot de vraag wijzen over het algemeen op een stabiel of zelfs enigszins dalend gebruiksniveau. Gegevens met betrekking tot inbeslagnames tonen tevens aan dat de situatie over het algemeen stabiel is, sinds het hoogtepunt in het midden van de jaren 2000. Uit recente gegevens blijkt echter dat er mogelijk sprake is van een toename van de beschikbaarheid: de straatwaarde is over het algemeen stabiel of neemt enigszins af en de zuiverheid van cocaïne op niveau van de straathandel is terug gebracht tot het niveau van 10 jaar geleden. De zuiverheid bedraagt over het algemeen echter nog steeds minder dan 50 %. Het is erg moeilijk om deze trends te interpreteren, omdat we geen compleet overzicht hebben van het functioneren van de cocaïne-toeleveringsketen.

Schattingen van de productie van cocaïne

Cocaplanten worden bijna alleen maar geteeld in Colombia, Peru en Bolivia. Het geschatte wereldwijde oppervlak voor de cocateelt is in 2014 toegenomen, met name door ontwikkelingen in Colombia, en daarmee is een eind gekomen aan de afname van het oppervlak in de afgelopen jaren. Omdat de beschikbare schattingen aanzienlijk uiteenlopen, blijft het echter onduidelijk hoeveel cocaïne er wordt geproduceerd en waar de productie van cocaïne plaatsvindt. Het is bijvoorbeeld erg moeilijk om de enige beschikbare wereldwijde schatting van de productie van pure cocaïne, te weten ongeveer 700 ton per jaar, te combineren met het aantal wereldwijde inbeslagnames: 687 ton in 2013. Hoewel de onderschepte cocaïne waarschijnlijk niet puur is, blijft het aantal wereldwijde inbeslagnames relatief hoog in vergelijking met de schattingen van de productie, waardoor er twijfels bestaan over de betrouwbaarheid van gegevens op dit gebied.

Kaliumpermanganaat is een belangrijke precursor die gebruikt wordt bij de productie van cocaïne. De meeste inbeslagnames van kaliumpermanganaat vinden plaats in Zuid-Amerika en

dit wordt gezien als een indicatie dat er in die regio illegaal kaliumpermanganaat van kaliummanganaat wordt gemaakt. Dit zou erop kunnen wijzen dat de maatregelen ter bestrijding van oneigenlijk gebruik van kaliumpermanganaat afkomstig van legale fabrikanten succesvol zijn gebleken. Incidenteel zijn er in Europa echter ook inbeslagnames van kaliumpermanganaat en grotere gestopte zendingen gemeld. Het is daarom belangrijk dat er blijvend inspanningen worden geleverd om oneigenlijk gebruik uit legale kanalen te voorkomen.

Smokkelroutes en -methoden

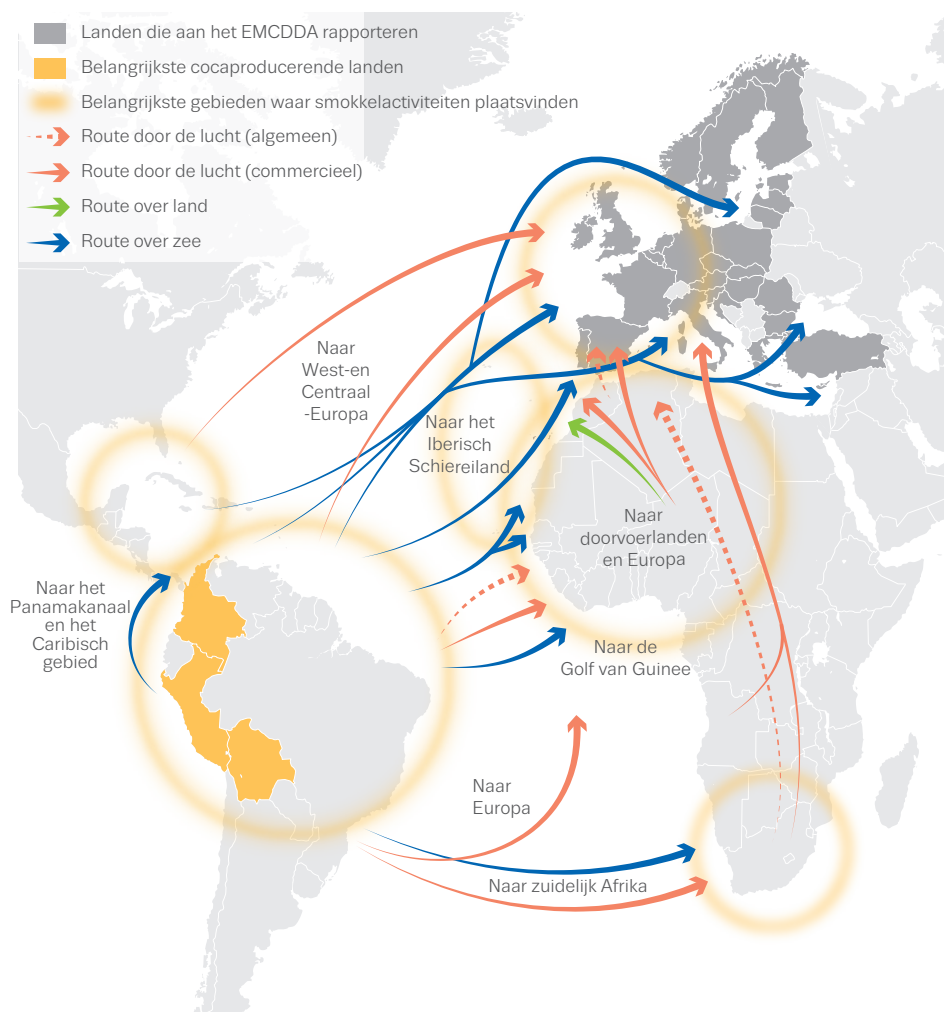
Cocaïne wordt zowel door de lucht als over zee vanuit Zuid-Amerika naar Europa gesmokkeld, waarbij grote havens in Brazilië, Ecuador en Venezuela de belangrijkste vertrekpunten voor grote zendingen zijn. Het feit dat Brazilië steeds vaker als vertrekpunt fungeert, wijst er waarschijnlijk op dat Bolivia en Peru steeds belangrijker zijn geworden als landen waar de cocaïne voor Europa wordt geproduceerd. Het Caribisch gebied en het vaste land van West-Afrika, alsmede nabijgelegen eilanden zoals Kaapverdië en de Canarische Eilanden, zijn belangrijke doorvoergebieden. Centraal-Amerika lijkt echter steeds belangrijker te worden. In het Caribisch gebied worden de Dominicaanse Republiek en Jamaica beschouwd als de belangrijkste centra, maar er is een verplaatsing van smokkelactiviteiten naar landen in het oostelijke deel van het Caribisch gebied waargenomen. Hoewel veel cocaïne nog via bovengenoemde 'traditionele' routes wordt gesmokkeld, neemt momenteel de bezorgdheid toe over de smokkel van cocaïne via routes die oorspronkelijk voor andere drugs zijn opgezet, zoals smokkelroutes voor cannabis in Noord-Afrika (Algerije en Marokko) en voor heroïne in Oost-Afrika (Tanzania). Recente rapporten waarin de smokkel van cocaïne in verband wordt gebracht met de financiering van terroristische groepen die actief zijn in het conflict in Syrië en diens buurlanden, zijn bijzonder zorgwekkend.

Cocaïne wordt op diverse manieren naar Europa vervoerd, onder andere met behulp van koeriers op commerciële vluchten, commerciële luchtvracht, spoedzendingen en postdiensten, privéjachten en -vliegtuigen. Transport over zee wordt doorgaans in verband gebracht met grotere zendingen, waarbij ook kleine boten in staat zijn om aanzienlijke hoeveelheden te vervoeren. Op dit gebied lijkt de toename van cocaïnesmokkel in zeecontainers een belangrijke bedreiging. Het is relatief eenvoudig om enkele honderden kilo's cocaïne in een container te verbergen en daar weer uit te halen. In 2013 was cocaïne in containers goed voor ongeveer 75 % van alle maritieme inbeslagnames. De omvang van de handel via zeecontainers is aanzienlijk toegenomen en deze zal in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid verder toenemen als gevolg van ontwikkelingen op het gebied van infrastructuur, waardoor havens in Noord- en Zuid-Amerika en Europa meer en grotere schepen kunnen verwerken.

FIGUUR 5

Belangrijkste routes voor de smokkel van cocaïne naar Europa

N.B.: De figuur is gebaseerd op een synthese van verschillende informatiebronnen. Het betreft slechts een indicatie van de smokkelroutes en moet niet worden gezien als een precieze beschrijving daarvan.

Bronnen: Europol en het EMCDDA.

Grote Europese havens zoals Rotterdam en Antwerpen zijn belangrijke aankomstbestemmingen voor dergelijke zendingen. De georganiseerde misdaad richt zich echter ook op andere grote containerhavens in West-Europa. Het is belangrijk om te vermelden dat een deel van de cocaïne die Europa binnenkomt mogelijk voor andere regio's bestemd is. Er zijn vermoedens, die soms door bewijsmateriaal worden ondersteund, dat Europa uit kan groeien tot een doorvoer gebied voor zendingen die bedoeld zijn om de afzetmarkt voor cocaïne te vergroten, bijvoorbeeld in Rusland, China, India, het Midden-Oosten of Australië.

Bij het invoeren van cocaïne in Europa wordt gebruik gemaakt van een groot aantal verschillende en voortdurend veranderende manieren om de drugs te verbergen. Een recente ontwikkeling op dit gebied is het inslikken van vloeibare preparaten door koeriers op commerciële vluchten, aangezien dit moeilijker kan worden opgespoord op luchthavens. De meeste koeriers die

in Europa worden aangehouden zijn Europeanen. Een andere bron van aanhoudende zorg is de invoer van drugs die in andere materialen, zoals plastic, zijn verwerkt en met behulp van een chemisch proces moeten worden geëxtraheerd in zogenaamde 'secundaire extractielaboratoria' die in verbinding staan met criminele organisaties.

Dynamiek van de criminele organisaties die zich bezighouden met de handel in cocaïne

De verscheidenheid van de criminele organisaties die zich bezighouden met de smokkel van cocaïne is groter dan ooit. Colombiaanse en Italiaanse criminele organisaties blijven de grootschalige invoer echter domineren, waarbij ze samenwerken met andere groepen, zoals Italiaanse, Nederlandse, Britse en Spaanse criminele organisaties, die als belangrijke

tussenpersonen optreden. Spanje en Nederland blijven de belangrijkste distributiecentra. Sommige Colombiaanse en Mexicaanse groepen van smokkelaars hanteren momenteel een 'franchise-model' en werken rechtstreeks samen met enkele Europese groepen. Enkele van deze Europese groepen hebben een meer permanente aanwezigheid in Zuid-Amerika verworven. Daarnaast specialiseren West-Afrikaanse groepen, met name in Nigeria, zich in het smokkelen van cocaïne van Afrika naar Europa, waarbij ze vooral gebruik maken van koeriers op commerciële vluchten. Op dit zeer uiteenlopende strijdtoneel vormen criminele organisaties uit de Balkanregio volgens de rapporten een steeds grotere bedreiging.

Criminele organisaties die zich bezighouden met de handel in cocaïne maken niet alleen gebruik van corrupte

advocaten en accountants, een praktijk die bij vrijwel alle criminele organisaties voorkomt, maar werven naar verluidt ook op systematische wijze werknemers van alle grote havens en luchthavens in de EU om de transporten mogelijk te maken en de veiligheid van de drugszendingen te vergroten. Een gebrekkige screening van personeel, slechte arbeidsomstandigheden of ontoereikende beveiliging maken sommige havens extra kwetsbaar. Er wordt getracht te infiltreren in legale ondernemingen die actief zijn in het vervoer over zee of andere aanverwante sectoren; sommige bedrijven zijn zelfs helemaal overgenomen door criminele organisaties. Ook werknemers van commerciële luchtvaartmaatschappijen en bagagepersoneel op luchthavens staan bloot aan een hoog risico op corruptie.

TABEL 3

COCAÏNE IN EUROPA IN VOGELVLUCHT

Gebruik ⁽¹⁾		Leeftijdsgroep (jaren)	Geschat aantal gebruikers (miljoen)	% van de Europese bevolking (variatie tussen landen)
laatste jaar		15-64	3.6	1.1 (0.1-2.4)
		Aantal (% van alle drugsdelicten)		Trends
Drugsdelicten (2014)	Alle delicten		99 000 (9 %)	
	Delicten gerelateerd aan het gebruik of bezit van drugs		70 000 (8 %)	
	Delicten gerelateerd aan het aanbod van drugs		29 000 (12 %)	
		Hoeveelheid (ton)		Trends
Inbeslagnames ⁽²⁾ (2014)	EU		61.6	
	EU plus Noorwegen en Turkije		62.1	
			Aantal	
	EU		78 000	
	EU plus Noorwegen en Turkije		80 000	

Noten:

- (1) De Europese schattingen worden berekend uitgaande van nationale schattingen gewogen op basis van de populatie van de relevante leeftijdsgroep in elk land. Deze schattingen zijn gebaseerd op tussen 2004 en 2014/2015 uitgevoerde enquêtes en hebben derhalve geen betrekking op een enkel jaar.
- (2) De cijfers voor 2014 moeten als schattingen worden beschouwd. Wanneer er geen cijfers voor 2014 beschikbaar waren, werden de meest recente cijfers gebruikt, met uitzondering van het aantal inbeslagnames in Nederland, Frankrijk en Polen, waarvoor geen recente cijfers beschikbaar zijn en waarvoor dus ook geen cijfers zijn opgenomen. Daarnaast is er in 2014 in de EU 4,2 kg cocapasta (26 inbeslagnames), 35 kg cocabladeren (33 inbeslagnames) en 70 kg crack (5 600 inbeslagnames) onderschept.

De gepresenteerde gegevens hebben betrekking op de EU, tenzij anders vermeld. Alle trendlijnen in deze tabel bestrijken een periode van 5 jaar (2010-2014).

Bron: EMCDDA/nationale focal points van het Reitox-netwerk.

Amfetamine, MDMA en methamfetamine

De markt van synthetische stimulerende middelen in de EU

De belangrijkste synthetische stimulerende middelen op de Europese drugsmarkt zijn amfetamine, MDMA (vaak aangeduid als 'ecstasy') en in mindere mate methamfetamine. De amfetaminemarkt (amfetamine en methamfetamine gecombineerd) heeft een geschatte waarde van ten minste 1,8 miljard euro, waarbij ecstasy goed is voor 0,67 miljard euro. De markt van synthetische stimulerende middelen is met name zeer dynamisch onder gebruikers die bereid zijn om op basis van beschikbaarheid, prijs en veronderstelde kwaliteit naar andere drugs over te stappen. Er is interactie met de cocaïnemarkt waargenomen, alsmede met enkele nieuwe psychoactieve middelen, met name synthetische cathinonen.

Er bestaan tussen landen aanzienlijke verschillen wat betreft de gebruikspatronen en de prevalentie van deze drugs. Deze drugs worden doorgaans recreatief gebruikt door relatief goed geïntegreerde jongeren. Desondanks spelen ze in sommige landen, met name in Noord-, Centraal- en Oost-Europa, een belangrijke rol in het chronische drugsprobleem. Het gebruik van stimulerende middelen kan niet alleen leiden tot vermoeidheidsproblemen, maar ook tot korte psychotische aanvallen. Bovendien leidt het problematisch gebruik van stimulerende middelen over het algemeen vaker tot psychiatrische problemen. Dit kan zowel vanuit het oogpunt van de volksgezondheid als van de openbare veiligheid problemen opleveren.

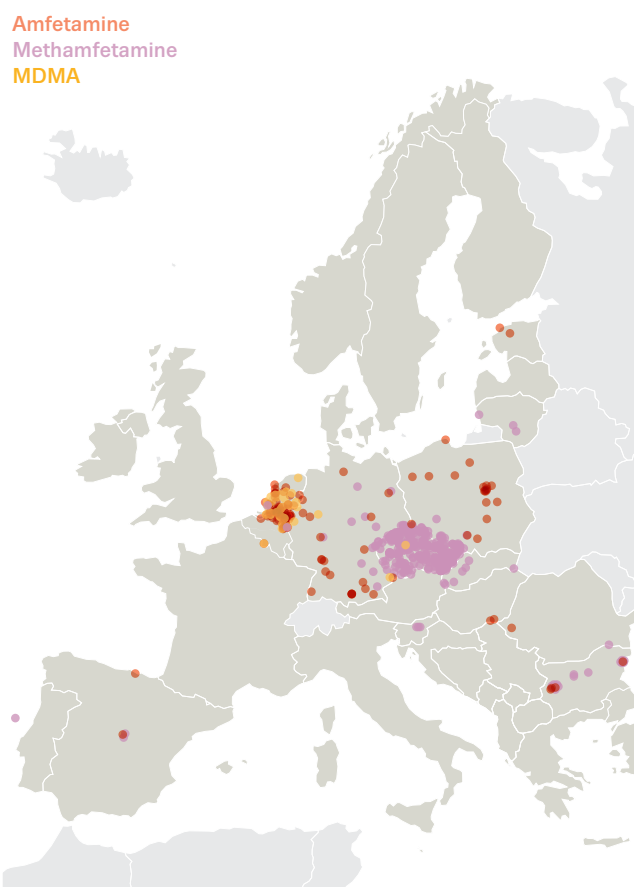
Stimulerende middelen worden tevens zeer gericht gebruikt: om ervoor te zorgen dat de gebruiker langer alert blijft of lange afstanden kan rijden, om de seksuele prestaties te verhogen of om de effecten van andere drugs te verminderen. Deze middelen worden al heel lang gebruikt door militairen en strijders in conflictgebieden en onlangs is er gemeld dat strijders in Syrië captagontabletten gebruiken. Deze tabletten bevatten doorgaans amfetamine. Bovendien zijn er in de media berichten verschenen waarin het gebruik van deze drug in verband wordt gebracht met recente terroristische aanslagen in de EU. Er is echter nog onvoldoende bewijs voor dit verband. Het is daarom belangrijk dat dit goed in de gaten wordt gehouden en dat er verder onderzoek wordt gedaan.

Amfetamine wordt niet alleen veel vaker gebruikt dan methamfetamine, maar wordt ook veel vaker onderschept. Het is echter moeilijk om relatieve trends op het gebied van de inbeslagname van deze drugs te interpreteren, enerzijds omdat sommige landen geen rapport uitbrengen,

anderzijds omdat er in de beschikbare gegevens niet altijd een verschil tussen de twee drugs wordt gemaakt. Amfetamine is doorgaans minder zuiver en goedkoper dan methamfetamine. In de meeste landen lijkt de prevalentie van het gebruik van deze drug relatief stabiel. Ondanks de populariteit in andere delen van de wereld was noemenswaardig gebruik van methamfetamine in Europa tot op heden grotendeels beperkt tot Tsjechië en Slowakije, waar de drug al lange tijd geconsumeerd werd. Deze situatie zou echter wel eens kunnen veranderen. Hoewel de indicatoren aangeven dat het algemeen gebruik relatief laag blijft, zijn er tekenen dat het zich uitbreidt naar enkele landen in Centraal-Europa, zoals Oostenrijk, Duitsland en Polen, en zelfs naar enkele landen in Zuid-Europa, zoals Griekenland en Turkije. Op de noordelijke en Baltische markten wordt sporadisch melding gemaakt van het vervangen van amfetamine door methamfetamine. Er bestaat toenemende bezorgdheid over het gebruik van methamfetamine door bepaalde subgroepen in sommige grote Europese steden,

FIGUUR 6

Locaties in de EU waar amfetamine, methamfetamine en MDMA wordt geproduceerd, 2013–2015

N.B.: Nationale autoriteiten hebben deze gegevens met behulp van de ERISSP-tool aan Europol gemeld.

Bron: Europol.

TABEL 4

AMFETAMINEN IN EUROPA IN VOGELVLUCHT

Gebruik ⁽¹⁾		Leeftijdsgroep (jaren)	Geschat aantal gebruikers (miljoen)	% van de Europese bevolking (variatie tussen landen)
Laatste jaar		15–64	1.6	0.5 (0.0–1.3)

		Aantal (% van alle drugsdelicten)	Trends	
Drugsdelicten (2014)	Alle delicten	70 500 (7 %)		
	Delicten gerelateerd aan het gebruik of bezit van drugs	60 000 (7 %)		
	Delicten gerelateerd aan het aanbod van drugs	19 000 (8 %)		
			Methamfetamine	
	Tutti i reati	4 900 (0.4 %)		
	Reati per consumo di droga/ detenzione a scopo di consumo	1 800 (0.2 %)		
Reati legati all'offerta di droga	2 900 (1.2 %)			

		Amfetamine		Methamfetamine		
		Hoeveelheid (ton)	Trends	Hoeveelheid (ton)	Trends	
Inbeslagnames ⁽²⁾ (2014)	EU	7.1		0.5		
	EU plus Noorwegen en Turkije	7.4		0.8		
	EU	Aantal	36 000		Aantal	8 000
	EU plus Noorwegen en Turkije	Aantal	42 000		Aantal	11 000

MDMA IN EUROPA IN VOGELVLUCHT

Gebruik ⁽¹⁾		Leeftijdsgroep (jaren)	Geschat aantal gebruikers (miljoen)	% van de Europese bevolking (variatie tussen landen)
Laatste jaar		15–64	2.5	0.8 (0.2–2.4)

		Aantal (% van alle drugsdelicten)	Trends
Drugsdelicten (2014)	Alle delicten	18 000 (2 %)	
	Delicten gerelateerd aan het gebruik of bezit van drugs	13 000 (1 %)	
	Delicten gerelateerd aan het aanbod van drugs	5 000 (2 %)	

		Hoeveelheid (miljoen tabletten)	Trends	
Inbeslagnames ⁽²⁾(³) (2014)	EU	6.1		
	EU plus Noorwegen en Turkije	9.8		
	EU	Aantal	17 000	
	EU plus Noorwegen en Turkije	Aantal	21 000	

Note:

- (1) De Europese schattingen worden berekend uitgaande van nationale schattingen gewogen op basis van de populatie van de relevante leeftijdsgroep in elk land. Deze schattingen zijn gebaseerd op tussen 2004 en 2014/2015 uitgevoerde enquêtes en hebben derhalve geen betrekking op een enkel jaar.
- (2) De cijfers voor 2014 moeten als schattingen worden beschouwd. Wanneer er geen cijfers voor 2014 beschikbaar waren, werden de meest recente cijfers gebruikt, met uitzondering van het aantal inbeslagnames in Nederland, Frankrijk en Polen, waarvoor geen recente cijfers beschikbaar zijn en waarvoor dus ook geen cijfers zijn opgenomen.
- (3) Daarnaast is er in 2014 in de EU 220 kg ecstasy onderscheept.

De gepresenteerde gegevens hebben betrekking op de EU, tenzij anders vermeld. Alle trendlijnen in deze tabel bestrijken een periode van 5 jaar (2010–2014).
 Bron: EMCDDA/nationale focal points van het Reitox-netwerk.

zoals mannen die seks hebben met mannen, mensen die risico lopen omdat ze de drug injecteren en riskant seksueel gedrag vertonen. Deze ontwikkelingen zijn zorgelijk vanuit het oogpunt van de volksgezondheid, evenals meldingen van het roken van methamfetamine en de beschikbaarheid van zeer krachtige kristalvormen van deze drug. Over het algemeen wijzen deze gegevens erop dat methamfetamine een belangrijkere rol in het Europese drugsprobleem kan gaan spelen en het is daarom belangrijk om de ontwikkelingen rond deze drug goed in de gaten te houden.

De beschikbaarheid van producten met een hoge dosering MDMA vormt een nieuwe bedreiging en een groot probleem voor de volksgezondheid en openbare veiligheid. Uit recente gegevens blijkt dat de drug na een periode van relatieve tekorten weer breder verkrijgbaar is. Bovendien is de dosis MDMA in de tabletten sinds 2010 toegenomen en hoger dan ooit tevoren, terwijl de prijzen relatief stabiel lijken te zijn gebleven. Nieuwe epidemiologische gegevens lijken erop te wijzen dat consumenten weer meer belangstelling voor deze drug krijgen.

Voortdurend veranderende productie in de EU

De EU is een productiegebied voor synthetische drugs. Nederland en België zijn de belangrijkste EU-landen waar MDMA en amfetamine wordt geproduceerd. De productie van methamfetamine is van oudsher beperkt tot landen in Centraal-Europa, met name Tsjechië, hoewel er ook op kleine schaal methamfetamine wordt geproduceerd in de buurlanden van Tsjechië. Recent bewijsmateriaal lijkt er bovendien op te wijzen dat er in Nederland een aanzienlijke productiecapaciteit bestaat.

De bedrijfsmodellen voor de productie van deze drugs worden steeds geavanceerder. Dit is duidelijk terug te zien in de inkoop van precursoren en innovaties op het gebied van de gebruikte precursoren; het gebruik van een gedecentraliseerd, op de vraag gebaseerd model; aangepaste apparatuur; geautomatiseerde productie; en de toegenomen omvang van de geproduceerde partijen. De huidige situatie wordt gekenmerkt door de opkomst van nieuwe precursoren en pre-precursoren die de wereldwijde controleregeling op de proef stellen. Door de toenemende diversiteit van productiemethoden bestaat tevens het risico dat consumenten worden blootgesteld aan gevaarlijke vervuilingen of bijproducten

of aan andere schadelijke stoffen. Er is tevens sprake van agressieve productmarketing en -branding, met name op de ecstasymarkt, waar een toenemend aantal verschillende tabletten met nieuwe vormen, kleuren en logo's werd geïntroduceerd, waarmee de indruk wordt gewekt dat er sprake is van concurrentie en dat er actiever op bepaalde evenementen of groepen gebruikers wordt ingezet, wellicht om nieuwe gebruikers te bereiken en de vroegere status van de drug te herstellen.

De lozing van gevaarlijk en giftig afval van het productieproces van synthetische drugs brengt aanzienlijke risico's voor de volksgezondheid met zich mee en veroorzaakt schade aan het milieu. Bovendien kunnen de kosten voor het schoonmaken van de locaties waar het afval is gedumpt, flink oplopen. Dit is een steeds groter probleem vanwege de diversificatie en toegenomen capaciteit van de productiemethoden en de verspreiding naar landen die vroeger niet met deze drugs te maken hadden.

Smokkel en distributie

Het lijkt erop dat de meeste synthetische drugs die in de EU worden gebruikt, ook binnen Europa worden geproduceerd, hetgeen tot aanzienlijke smokkel in Europa leidt. Sommige in de EU geproduceerde synthetische drugs worden ook naar andere regio's geëxporteerd, zoals Noord- en Zuid-Amerika en Australië. De EU is tevens een belangrijk gebied voor de doorvoer van in West-Afrika en Iran geproduceerde methamfetamine naar lucratieve markten in het Verre Oosten.

Traditionele Nederlandse, Belgische, Duitse en Britse criminele organisaties domineren de aanvoer van MDMA en amfetamine ter bevoorrading van de grote afzetmarkten in West-Europa. Criminele motorbendes, opererend vanuit het gebied rond de Oostzee, met name Litouwen en Polen, blijven een belangrijke rol spelen bij de smokkel en distributie van drugs in de Scandinavische landen. Criminele organisaties die synthetische drugs smokkelen, houden zich vaak ook bezig met andere drugs en het is belangrijk dat er rekening wordt gehouden met deze overlap. Groepen die in Nederland en België geproduceerde MDMA en amfetamine leveren, houden zich ook bezig met de handel in cannabis en cocaïne en enkele Vietnamese criminele organisaties in Tsjechië zijn naast het telen van cannabis ook methamfetamine gaan produceren.

Nieuwe psychoactieve middelen

De Europese markt

Het aantal, de types en de beschikbaarheid van nieuwe drugs lijken niet af te nemen. In 2015 zijn 100 nieuwe drugs voor het eerst aan het EU Early Warning System gemeld, waarmee het totaal aantal nieuwe drugs dat het EMCDDA monitort op meer dan 560 is gekomen. Dat is twee keer zoveel als het aantal drugs dat gecontroleerd wordt onder de internationale drugconventies. Meer dan 380 (70 %) van deze drugs werden in de afgelopen vijf jaar ontdekt. De markt levert zowel aan recreatieve gebruikers als aan chronische en gemarginaliseerde drugsgebruikers. Producenten reageren op wetgeving, of lopen zelfs hierop vooruit, door razendsnel nieuwe drugs te ontwikkelen en te introduceren.

Gegevens over inbeslagnames van wetshandhavinginstanties bevestigen de groei en het belang van deze markt. In 2014 zijn in Europa in totaal 50 000 inbeslagnames van nieuwe drugs gemeld, hetgeen neerkomt op een hoeveelheid van bijna 4 ton, en veel van deze drugs zijn aanzienlijk sterker dan hun illegale tegenhangers. De meeste van deze inbeslagnames -- 30 000 inbeslagnames met een totaal gewicht van meer dan 1,3 ton -- betroffen synthetische cannabinoiden, die kunnen worden verkocht als 'legale' alternatieven voor cannabis. Hierna volgden synthetische cathinonen, die in plaats van amfetamine, MDMA en cocaïne kunnen worden gebruikt, met meer dan 8 000 inbeslagnames, die samen goed waren voor een hoeveelheid van meer dan één ton. Samen waren synthetische cannabinoiden en cathinonen in 2014 goed voor bijna drie kwart van het totale aantal inbeslagnames en voor ongeveer 60 % van de in beslag genomen hoeveelheid. Hoewel kleiner in omvang wijzen de inbeslagnames van de andere drugscategorieën op belangrijke veranderingen op de drugsmarkt. Deze drugs omvatten onder andere benzodiazepines en zeer sterke verdovende middelen (zoals vormen van fentanyl die als heroïne kunnen worden verkocht), die erg gewild zijn onder een breed spectrum aan gebruikers.

Productie en distributie

Het internet is niet meer weg te denken uit het alledaagse leven en heeft er samen met goedkoop, efficiënt en betrouwbaar transport voor gezorgd dat China is uitgegroeid tot de belangrijkste groothandelaar van chemische en farmaceutische drugs en verkoper van nieuwe psychoactieve middelen ter wereld. Bedrijven in India zijn soms ook belangrijke leveranciers, maar wel in mindere mate. Veel van de nieuwe drugs worden geproduceerd door legitieme bedrijven in deze landen, die hun catalogus op grote onlinemarktplaatsen en hun eigen websites adverteren. De aangeboden hoeveelheden variëren van een paar milligram tot tientallen of zelfs honderden kilo's; er wordt vaak beweerd dat de drugs zeer zuiver zijn. Deze bedrijven zijn wereldwijd actief.

FIGUUR 7

Deschloroetizolam verkocht als chemische stof voor wetenschappelijk onderzoek

Foto © Karolinska Instituut, Zweden.

De drugs worden vervolgens naar Europa verzonden met behulp van post- en koeriersbedrijven die ze in nog geen twee dagen rechtstreeks aan de koper kunnen bezorgen, hetgeen zeer aantrekkelijk is voor distributeurs, verkopers en consumenten. De postpakketten gaan eenvoudig op in de grote stroom van duizenden pakketjes die iedere dag van China naar Europa worden verzonden. Grotere hoeveelheden worden per lucht- of zeevracht verzonden. Zodra de drugs in Europa zijn, kunnen ze in een groot aantal verschillende producten verwerkt en verpakt worden. Het kost ongeveer 100 euro om 1 kilogram van een nieuwe stof met een expreszending van China naar Europa te verzenden. Bij sommige vormen van fentanyl en synthetische cannabinoiden kan dit neerkomen op tienduizenden doseringen.

Deze chemische bedrijven kunnen ook de drugsprecursoren verkopen, die nodig zijn om nieuwe drugs te produceren. Deze worden zowel op het openbare web als op anonieme marktplaatsen aangeboden. Uit recente invallen van de politie in clandestiene laboratoria in Europa lijkt het beeld naar voren te komen dat er in Europa toenemende belangstelling bestaat om nieuwe drugs te produceren. Het is daarom van belang om deze ontwikkelingen goed in de gaten te houden.

Marketing en aanbod

Ondernemers hebben geavanceerde en agressieve technieken ontwikkeld om nieuwe drugs aan de man te brengen. In het kader hiervan zijn onder andere verschillende, maar overlappende markten gecreëerd, zoals 'legale psychoactieve middelen', 'chemische drugs voor wetenschappelijk onderzoek' en 'voedingssupplementen'. Nieuwe drugs zijn zeer goed

verkrijgbaar voor Europese consumenten, via het openbare web of in sommige landen in fysieke winkels. Anonieme marktplaatsen op het 'darknet' kunnen ook een belangrijke weg zijn, waarlangs deze drugs worden aangeboden, maar hier moet nog verder onderzoek naar worden gedaan. Nieuwe drugs worden ook steeds vaker op de illegale drugsmarkt verkocht.

Nieuwe drugs: hogere risico's?

Ondanks de beperkt beschikbare gegevens zijn er sterke aanwijzingen dat nieuwe drugs een groot aantal uiteenlopende ernstige schadelijke gevolgen met zich meebrengen in Europa, wat een teken is van toegenomen beschikbaarheid van deze drugs. Voorbeelden zijn ernstige acute vergiftiging, in sommige gevallen met de dood tot gevolg, en schadelijke effecten als gevolg van veranderingen op het gebied van injecterend drugsgebruik, die veroorzaakt worden door gebruikers die op nieuwe drugs overstappen. Dit is met name zichtbaar bij nieuwe stimulerende middelen zoals mefedron, α -PVP en ethylphenidaat. Deze veranderingen zijn in verband gebracht met hiv-, hepatitis C- en bacteriële infecties. In sommige gevallen hebben er uitbraken van massale vergiftigingen en infecties plaatsgevonden, die een zware druk op de gezondheidszorg kunnen leggen. In de afgelopen twee jaar heeft het EMCDDA 34 gezondheidswaarschuwingen afgegeven aan de leden van zijn pan-Europees netwerk en zeven risicobeoordelingen uitgevoerd.

Nieuwe drugs – blijvend fenomeen of eendagsvlieg?

Voor veel nieuwe drugs is het nog te vroeg om te zeggen welke toekomst ze hebben. Aan de ene kant komt dit doordat ze pas zeer recent op de markt zijn verschenen. Daarnaast zijn samenlevingen en hun (sub-)culturen voortdurend in beweging, hetgeen van invloed is op hun smaak en behoeften. Vooral in het begin kan het moeilijk zijn om in te schatten of een middel zich op lange termijn definitief op de markt gaat vestigen of dat het niet meer is dan een tijdelijke trendy modedrug. Trends kunnen gedeeltelijk veroorzaakt worden doordat een nieuw middel beter verkrijgbaar is dan een illegale drug. Het is interessant te zien dat het wettelijk verbieden van een dergelijk middel ertoe kan leiden dat het van de markt verdwijnt en minder gebruikt wordt, simpelweg omdat er geen specifieke vraag naar is. Het is erg moeilijk om algemene voorspellingen voor de hele groep te maken en dit kan zelfs misleidend zijn. Desondanks lijken gevalstudies erop te wijzen dat nieuwe drugs het potentieel hebben om de illegale markt te verstoren, nieuwe markten te creëren en de illegale markt te ondersteunen.

In sommige gevallen worden nieuwe drugs gebruikt als tijdelijke vervangers van illegale drugs en hebben ze illegale drugs verdrongen, hetzij tijdelijk of permanent. In sommige landen heeft een tekort aan heroïne, gekoppeld aan een betere beschikbaarheid van synthetische cathinonen, geleid tot een verschuiving naar deze nieuwe drugs; in andere tijden en op andere plaatsen kunnen vormen van fentanyl het gat opvullen dat is ontstaan ten gevolge van

TABEL 5

NIEUWE PSYCHOACTIEVE MIDDELEN IN EUROPA IN VOGELVLUCHT			
Aantal gemelde en gemonitorde drugs (2015)	Voor het eerst gemelde nieuwe psychoactieve middelen		100
	Drugs die momenteel door het EMCDDA worden gemonitord		> 560
Inbeslagnames (2014)		Aantal	Hoeveelheid
	Totaal	48 437	bijna 4 ton
	Synthetische cannabinoïden	29 395	> 1,3 ton
	Synthetische cathinonen	8 343	> 1 ton
Gezondheidswaarschuwingen en risicobeoordelingen	Aantal gezondheidswaarschuwingen die in de laatste twee jaar werden afgegeven		34
	Aantal risicobeoordelingen dat in de laatste twee jaar werden uitgevoerd		7

N.B.: De gepresenteerde gegevens zijn van toepassing op de EU plus Noorwegen en Turkije.

Bron: EMCDDA.

een tekort aan heroïne. Bovendien lijken recente gegevens uit een drugstestprogramma in een van de Europese landen erop te wijzen dat in de afgelopen jaren bepaalde nieuwe drugs in toenemende mate opzettelijk gebruikt worden. Niettemin komen deze nieuwe drugs voort uit de praktijk om illegale drugs te versnijden en werden ze aanvankelijk onopzettelijk gebruikt. Het is van belang om deze ontwikkelingen nauwgezet in de gaten te houden.

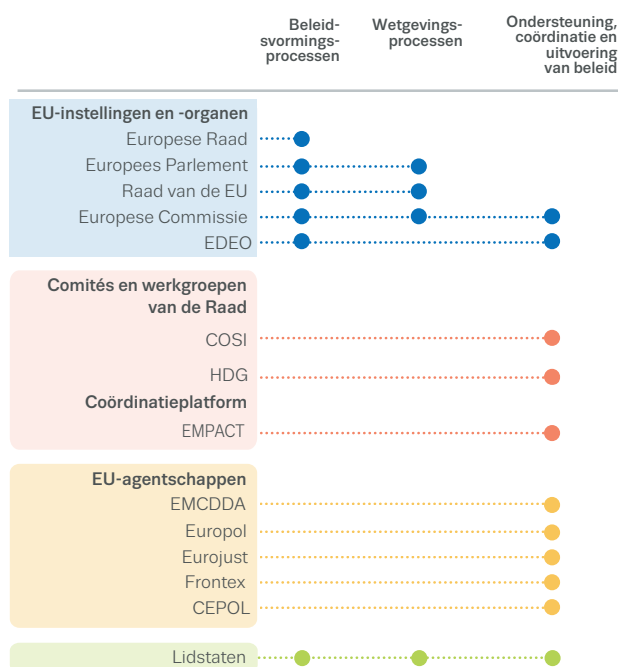
Sommige nieuwe drugs vormen een probleem als categorie, zoals de synthetische cannabinoïden. In dit geval geven leveranciers minder om een bepaalde stof en willen ze eerder de farmaceutische effecten van cannabis nabootsen. Alle synthetische cannabinoïden zijn vervangbaar: zodra een bepaalde stof wettelijk wordt verboden, of zelfs nog daarvóór, kunnen er al 'legale' vervangende producten te koop worden aangeboden.

Beleid en maatregelen om het drugsaanbod te reduceren

Relevante strategische maatregelen van de EU

Vanwege de wijdverspreide impact van de illegale drugsmarkten wordt op verschillende beleidsniveaus van de EU aandacht besteed aan het reduceren van het drugsaanbod. Het is ook een van de belangrijkste componenten van het drugsbeleid en de maatregelen op het gebied van drugs van de lidstaten. De drugsstrategie van de EU voor 2013-2020 en het actieplan voor 2013-2016 bieden een kader voor het aanpakken van illegale drugs in de EU. Ze dienen niet alleen als aanvulling van de nationale strategieën van de lidstaten, maar ook als ondersteuning van gemeenschappelijke acties. Op het gebied van aanbodreductie is het de belangrijkste doelstelling van de drugsstrategie van de EU voor 2013-2020 om te komen tot een meetbare reductie van de beschikbaarheid van illegale drugs door de handel in illegale drugs te verstoren; door de criminele organisaties op te rollen, die betrokken zijn bij de productie van en handel in drugs; door efficiënt gebruik te maken van het strafrechtstelsel; door middel van doeltreffende, op inlichtingen gebaseerde wetshandhaving en verbeterde uitwisseling van inlichtingen; en door op EU-niveau de nadruk te leggen op grootschalige, grensoverschrijdende en georganiseerde drugsgerelateerde misdaad.

FIGUUR 8
Belangrijkste EU-structuren rondom de reductie van het drugsaanbod

Bron: EMCDDA.

Het oprollen van groepen die zich bezighouden met de handel in illegale drugs, vormt tevens een belangrijk onderdeel van de beleidscyclus voor zware georganiseerde misdaad van de Europese Unie, met behulp waarvan de EU-lidstaten hun gemeenschappelijke prioriteiten en operationele acties coördineren. Drugsmokkel wordt beschouwd als een van de activiteiten die tot georganiseerde grensoverschrijdende misdaad leidt; drugsmokkel is een groot probleem voor de grensbewaking en het verkeer van mensen en goederen en is een manier om terroristische en criminele organisaties te financieren. De productie van en de handel in drugs zijn daarom belangrijke punten in de vernieuwde EU-strategie voor interne veiligheid, de Europese Veiligheidsagenda 2015–20.

Institutionele, wettelijke en financiële regelingen

Vanwege de veelzijdige impact van drugsmarkten en het brede scala aan uitdagingen van de globalisering zijn naast de lidstaten een groot aantal EU-instellingen, -werkgroepen en -agentschappen betrokken bij het ontwerpen en uitvoeren van verschillende aspecten van het drugsbeleid van de EU. In aanvulling hierop bestaat een groot aantal verschillende instrumenten en wetten ter ondersteuning van de maatregelen die genomen zijn om het verschijnsel van illegale drugs in de EU aan te pakken.

Operationele acties en initiatieven

De in de hierboven genoemde beleids- en wetgevingskaders vermelde doelstellingen met betrekking tot de reductie van het drugsaanbod komen tot uiting in een groot aantal activiteiten en initiatieven die gericht zijn op verschillende aspecten van de drugsmarkten. Deze kunnen in drie brede categorieën worden ingedeeld: activiteiten en initiatieven die rechtstreeks gericht zijn op de drugsmarkten en diegenen die direct betrokken zijn bij de productie en

het aanbod van drugs; activiteiten en initiatieven die gericht zijn op personen die het aanbod van drugs mogelijk maken, bijvoorbeeld geldstromen en de professionals die op verschillende manieren hulp bieden; en andere activiteiten en initiatieven die gericht zijn op de onderliggende redenen om zich bezig te gaan houden met de productie van en handel in drugs, zoals armoede en andere omstandigheden die mensen ertoe bewegen om zich met drugshandel en -productie bezig te houden omdat ze anders niet kunnen overleven of zwakke en instabiele staten die criminele activiteiten mogelijk maken. Binnen deze brede categorieën zijn de maatregelen op EU- en internationaal niveau voornamelijk gericht op coördinatie, capaciteitsopbouw en het delen van informatie. Deze maatregelen ondersteunen de activiteiten van de lidstaten en vullen deze aan. Door de globalisering is het onwaarschijnlijk dat één enkele lidstaat erin zal slagen om unilateraal het probleem van illegale drugs en internationaal georganiseerde misdaad op te lossen. Dit soort programma's is daarom steeds belangrijker en het is van cruciaal belang dat de EU erin blijft investeren.

Dit wordt ook duidelijk uit de diepgaande analyse van de drugsmarkten in 2016, waarvan dit document een samenvatting is (EU Drug Markets Report 2016: In-Depth Analysis): illegale drugsmarkten vormen een van de grootste bedreigingen voor de veiligheid in de EU. Voor het nemen van adequate beleidsbeslissingen die een duurzaam effect sorteren, is het van cruciaal belang dat we inzicht trachten te verwerven in deze markten en in de belangrijkste marktpartijen. Aan de drugsmarkt liggen in wezen twee simpele motieven ten grondslag: geld en macht; alleen als we in staat zijn om beide elementen te ondergraven, kunnen we vat krijgen op de drugsgerelateerde misdaad en de bredere gevolgen voor de samenleving beperken. De sleutel tot ons succes ligt in het voortdurend blijven verbeteren van onze informatiebronnen en analyses, en het ontwikkelen van innovatieve operationele maatregelen.

Het volledige rapport over de diepgaande analyse van de drugsmarkten in de EU is beschikbaar op:
www.emcdda.europa.eu/start/2016/drug-markets

Afkortingen

Cepol	Agentschap van de Europese Unie voor opleiding op het gebied van rechtshandhaving
COSI	Permanent comité operationele samenwerking op het gebied van de binnenlandse veiligheid
EDEO	Europese Dienst voor extern optreden
EMCDDA	Europees Waarnemingscentrum voor drugs en drugsverslaving
Empact	Europees multidisciplinair platform tegen criminaliteitsdreiging
ERISSP	Europees instrument voor het melden van locaties waar synthetische drugs worden geproduceerd
EU	Europese Unie
Frontex	Europees Agentschap voor het beheer van de operationele samenwerking aan de buitengrenzen van de lidstaten van de Europese Unie
HDG	Horizontale Groep drugs
MDMA	3,4-methyleendioxyamfetamine

WAAR ZIJN EU-PUBLICATIES VERKRIJGBAAR?

Gratis publicaties:

één exemplaar:
via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);

meerdere exemplaren of posters/kaarten bij de vertegenwoordigingen van de Europese Unie (http://ec.europa.eu/represent_nl.htm), bij de delegaties in niet-EU-landen (http://eeas.europa.eu/delegations/index_nl.htm), door contact op te nemen met Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_nl.htm), door te bellen naar 00 800 6 7 8 9 10 11 (gratis in de hele Europese Unie) (*).

(*) De informatie wordt gratis verstrekt en bellen is doorgaans gratis, maar sommige operatoren, telefooncellen of hotels kunnen kosten aanrekenen.

Betaalde publicaties:

via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Over dit rapport

In deze publicatie wordt een strategisch overzicht gegeven van de belangrijkste bevindingen van het rapport over de diepgaande analyse van de drugsmarkten in de EU uit 2016. Het presenteert onze kennis en inzichten met betrekking tot de werking en de structuur van de drugsmarkt in de bredere context van het verschijnsel van illegale drugs in de EU. Het bouwt voort op de basis die is gelegd in de voorgaande versie van het rapport uit 2013 en werkt de thema's en concepten verder uit om zo een beter inzicht te kunnen verschaffen in dit dynamische, beleidsrelevante gebied. Door de deskundigheid en kennis van Europol op het gebied van criminele netwerken te combineren met het totaalbeeld van het EMCDDA over de drugssituatie kunnen belangrijke signalen worden waargenomen te midden van de alom aanwezige ruis.

Over het EMCDDA

Het Europees waarnemingscentrum voor drugs en drugsverslaving (EMCDDA) is de centrale bron van informatie en een erkende autoriteit op het gebied van de drugsproblematiek in Europa. Het verzamelt, analyseert en verspreidt al meer dan twintig jaar wetenschappelijk verantwoorde informatie over drugs en drugsverslaving en de gevolgen daarvan. Daarmee verschaft het zijn publiek een op feiten gebaseerd beeld van het verschijnsel drugs op Europees niveau. De publicaties van het EMCDDA vormen een belangrijke informatiebron voor een zeer gevarieerde doelgroep van beleidsmakers en hun adviseurs, hulpverleners en onderzoekers op het gebied van drugs en, meer in het algemeen, voor de media en het grote publiek. Het EMCDDA is gevestigd in Lissabon en is een van de gedecentraliseerde agentschappen van de Europese Unie.

www.emcdda.europa.eu

Over EUROPOL

Europol is de rechtshandavingsinstantie van de Europese Unie en heeft de taak om de lidstaten te ondersteunen bij het voorkomen en bestrijden van alle vormen van zware internationale georganiseerde misdaad en terrorisme. Europol telt bijna 1 000 medewerkers en is gevestigd in Den Haag. Europol biedt een uniek en voortdurend aangepast pakket operationele producten en diensten voor de alledaagse werkzaamheden van rechtshandavingsinstanties in de EU, onder meer ter bestrijding van de handel in illegale drugs, witwassen, cybercriminaliteit en terrorisme. Europol is voortdurend op zoek naar nieuwe mogelijkheden om de samenwerking en de strijd tegen georganiseerde misdaad en terrorisme te stroomlijnen met als uiteindelijk doel een veiliger Europa voor alle onderdanen van de EU.

www.europol.europa.eu

Publicatiebureau

ISBN 978-92-9497-036-7